

ERK

2

SISU

V. NÖGES: TALUNDITE PÄRIMISÕIGUSE REFORM	57
E. LAAMAN: RAHVUSSOTSIALISMI VÄLISPOLIITIKA DOKTRIINE	71
E. NURMISTE: KUTSELINE ÜHTLUSKOOI	74
E. SALUMAA: KIRIKLIKKE PÄEVAMURESID	79
L. TALMETS: RUGIVARADE DETSENTRALISEERIMISEST	85

SISEPOLIITILINE RINGVAADE

JUH. VD.: RIIGIVOLIKOGU TÖÖVÄLJALT	87
.. RIIGINÕUKOGU EELARVEVAIDLUSTE START	88
.. KULTUURKODA	90
.. KIRJANDUSE SIHTKAPITALI ESINDUSKOGU REFORM	92
.. ÜLIÕPILASKONNA REFORM	93
.. ÜHE VÄHEMUSE ELUAVALDUSI	94

MAJANDUSLIK RINGVAADE

T. K.: MAJANDUSMINISTRI EELARVEKÖNEST RIIGINÕUKOGUS	95
---	----

VÄLISPOLIITILINE RINGVAADE

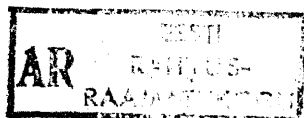
K. ÜLAMÄE: MÖÖDUNUD SUURSÜNDMUSTE KUU	97
---	----

AJAKIRJANDUSE VEERGUDELT

K. S.: EESTI KULTUURIDEOLOOGIAST	99
R. K.: MEIE TEE	101

KIRJANDUS

J. VIIDANG: MUISTSE ISESEISVUSE LANGUS	102
--	-----

ÜLD-, MAJANDUS- JA KULTUURPOLIITILINE AJAKIRI

TALLINNA EESTI RAHVUSLASTE KLUBI HÄÄLEKANDJA

NR. 2 (60) 1939 VII AK.

TALUNDITE PÄRIMISÕIGUSE REFORM.

I.

REFORMI VAJADUS.

Talundite pärimisõiguse reformi küsimus püsib juba pikemat aega päevakorral. Selle reformi teostamine on üldiselt vajalikuks tunnustatud. Vaidlused keerlevad veel ainult reformi ulatuse ja mitmete üksikküsimuste lahendusviiside ümber.

Veel mõni aeg tagasi kavatseti talundite pärimisõigus ümber korraldada seoses eelseisva tsiviilõiguse üldise reformiga. Nii ongi meie tulevaste Tsiviilseadustikku võetud mõningad erieeskirjad põllumajanduslike kinnisvarade saatuse kohta pärandi jagamisel. Nüüd aga on Vabariigi Valitsus asunud seisukohale, et talundite pärimisõiguse reform tuleb teostada erinovelliga ning võimalikult juba lähemas tulevikus. See seisukoht näib kõigiti põhjendatud olevat. Tsiviilseadustiku eelnõu jõustumist on väevalt oodata enne poolteist, kaht aastat. Niikauaks aga selle reformi teostamist edasi lükata oleks väevalt õige.

Talundite pärimisõiguse reformi ettevõtmist tingib tungiv rahvamajanduslik vajadus — mitte üksnes säilitada, vaid ka tõsta meie talundite elujõulisust ning tootmisvõimet. Seda halvavad praegu mitmesugused tegurid, milledest osa on kahtlemata võimalik kõrvaldada või vähemalt pehmedada talundite pärimisõiguse ümberkorraldamisega.

Nimetaksime kõigepealt talundite võlgnevuse küsimust. Seda probleemi on lähemalt uurinud Eesti Maapanga majanduspoliitilise jaoskonna juhataja A. Einborn ning avaldanud selle kohta „Konjunktuuris“ 1938, nr. 49 ülevaatliku kirjutise pealkirja all: „Põllumajanduse võlgnevus“. Nagu sellest uurimusest nähtub, lasub meie talunditel, mil-

lede väärtus 1929. a. hindamise järgi on ümarguselt 1019,5 milj. kr. (vt. „Eesti arvudes. 1920—1935“. Tallinn, 1937, lk. 50), 137,1 milj. kr. suurune võlakooormus. Olgu tähendatud, et selle kui ka järgnevate võlgnevusandmete arvutuste tähtpäevaks on 1. august 1938.

Kui võrrelda meie talundite võlakooormust ha kohta mõnede välismaade vastavate arvudega, siis näib esialgu, et Eesti ei kuulu siin veel suure võlgnevusega maade hulka. Arvestades aga seda, et meie põllumajandusliku toodangu keskmise väärtus ha kohta on palju vähem kui neis mais, kus võlakooormus võrreldes meie maaga on suurem ning et meie vanatalunditest, millede arvu võib lugeda 57.000, on $\frac{1}{3}$ võlavabad, siis ilmneb küll, et võlakooormus lasub küllalt raskelt meie talunditel, eriti aga asundustalunditel, mis võrreldes vanatalunditega on 30% võrra võlgadega enam kooormatud.

Kujukama pildi saamiseks talunditel lasuva võlakooormuse raskusest lubatagu esitada veel mõningad andmed. Talundite üldvõlgnevusest langeb lühiajakrediidi arvele 45,6 milj. kr. ja pikaajakrediidi arvele 91,5 milj. kr. Eriti kurnav neist on lühiajakrediit, millelt tuleb maksta intresse 7—8% aastas. Põllumajanduse tasuvus on seejuures ainult 4,5% ümber.

Meie talundite üldvõlgnevusest langeb umbes 14,5 milj. kr., s. o. 10,6% pärandivõlgade arvele. Sellest on umbes 7 milj. kr. lahtisi võlgu, mis on enamikus lühiajalised ning intressita. Ülejäänud 7,5 milj. kr. on kaetud pangakrediidiga, kusjuures 3,6 milj. kr. sellest summast on lühiajalist ja 3,9 milj. kr. pikaajalist laenu. Seega ligikaudu 20% meie talundite lühiajalisest üldvõlgnevusest langeb pärandivõlgade arvele. Kogutud andmeil tekib uusi pärandivõlgasid igal aastal juurde umbes 0,9 milj. kr. Kuiqi pärandivõlgadest igal aastal osa tasutakse, ei avalda pärandivõlgade kogusumma languse, vaid just vastupidi pideva, ehkki aeglase tõusu tendentsi.

Ülaltoodud andmed meie talundite võlgnevuse kohta kõnelevad juba ise omaette küllalt selget keelt. Nende lähem kommenteerimine osutuks seepärast asjatuks. Selge on, et seesugune olukord ei tohi edasi areneda. Siin tuleb seadusandlusel vahele astuda. Kuidas talundite võlakooormuse vähendamiseks võiks talundite pärimisõiguse ümberkorraldamine kaasa aidata, sellest allpool.

Edasi on talundi tootmisvõime tõstmise huvides hädavajalik hoolit seda selle eest, et talund läheks talundiomaniku surma korral seesugusele pärijale, kes on suuteline talundit korralikult majandama ning kes talundit ka tegelikult ise pidama hakkab. Sama eesmärgi saavutamiseks on vajalik hoida talundeid nende üleminekul ühelt põlvelt teisele liigse killunemise eest. Viimases küsimuses on Maamandite kaitse seadus (RT 1938, 36, 324) juba teatud piirid tõmmanud. Kuid siin tekib tõsine küsimus, kas ei tuleks talundeid veel enam kaitsta tükeldamise vastu. Mis puutub esimesse küsimusse, siis meie kehtiv tsiviilseadus ei hoolitse sugugi selle eest, et talund satuks selle omaniku surma korral igati kõlbliku pidaja kätte, kui talundiomanik ise oma testamendis selle eest pole hoolt kandnud.

Kõigele sellele lisandub küsimus, kas ei tuleks seadusega soodustada kiiremat põlvkondade vahetust talundeis. Ka selle elulise probleemi lahendamiseks on mitmesuguseid teid. Ühe seesugusena võiks

tõsiselt kaalumisele tulla tulevase pärija kasutusvalduse instituut, mille põhijooned esitatakse allpool.

Põlvkondade vahetuse küsimust meie talundeis on käsitlenud mag. agr. J o o s e p N õ u oma mitmeti väga huvitavas ning põhjalikus sotsiaal-poliitilises artiklis: „Talu pärandamisõiguse reformi vajadus ja suund“ („Agronomia“ 1937, nr. 4, lk. 185 ja 186). Sama küsimust on puudutatud seoses talundiomaniku pensioni küsimusega põllumeeste konventide täiskogude koosolekuil.

J. N õ u arvates võib põllumehe normaalseks tööeaks lugeda 30 aastat. Noorperemees peaks talundi saama 25—30 aastasena ja vanaperemees selle üle andma 55—60 aastasena. Põlvkondade seesuguse vahetuse juures saaks põllumees täielikult ja iseseisvalt rakendada oma tööjõu ja ettevõtlikkuse just kehalise ja vaimse arengu õitseastatel ja talundi pidamiskestuse liigne väljavenitamine raugaikka ei viiks talu arengut tardumusse. Et see ei jätaks oma mõju avaldamata talundi tootmisvõime suurenemisele, selles vist keegi ei saaks kahelda. Ühtlasi peaks selge olema, et põlvkondade kiirem vahetus talundeis aitab seal tõsta ka laste arvu, sest et vanaperemehe järglane võib juba varakumalt mõelda perekonna soetamisele.

II.

TALUNDITE PÄRIMISÕIGUS VÄLISMAAL.

Välismaade valdav enamik on rajanud talundite pärimisõiguse liberaal-individualistlikule põhimõttele. Neis mais üldreeglina pole talundite pärimise kohta ette nähtud eri-eeskirju: talundite kui ka muu vara pärimine toimub ühtede ja samade normide kohaselt. Talundiomanik ei ole neis mais kitsendatud oma talundi suhtes ei kasutus- ega kasutusõiguses. Ta on oma talundi täisperemees. Ta võib talundit korralikult pidada, kuid tal pole keelatud ka põlde sööti jätta. Täielik vabadus on tal ühtlasi talundi saatuse määramisel oma surma korraks.

Ei või öelda, et liberaal-individualistliku põhimõtte äärmuslik rakendamine talundite pärimisõiguses oleks andnud alati häid tulemusi. Koguni ohtlikuks on see kujunenud neis mais, kus talundite pärimisel on rakendatav sundusliku võrdjagamise põhimõtte, s. t. kus talundiomaniku seadusjärgseil pärijail on õigus saada natuuras kaaspärijatega võrdse osa talundist. Äärmuseni viidud talundite tükeldamisega on kaassas käinud põllumajanduse üldise tootmisvõime märgatav langus. Eriti õpetlikud on ses suhtes Prantsusmaa võrdlemisi kurvad kogemused.

Hoopis vastupidine suund, nimelt etatistlik-autoritaarse põhimõtte näol, on leidnud täielikku rakendamist Saksas pärimisõiguses pärandtalude suhtes alates 1933. aastast. Et Saksas vastav seadus, nn. Reichserbhofgesetz on äärmiselt huvitav näide selle kohta, kui kaugele on võidud minna 20. sajandi 30-ndais aastais talundiomaniku isiklikkude vabaduste kitsendamises eraomandiõigust tunnustavas riigis, siis peatuksime selle juures veidi üksikasjalisemalt.

Saksas 1933. a. pärandtalude seaduse nurgakivideks on pärandtalu mõiste, oma talude suhtes piiratud õigustega talupojaseisus, sundusliku

üksikpärimise põhimõte ning erikohtute võrk pärandtaludesse puutuvate vaidluste ning mõningate teiste küsimuste lahendamiseks.

Pärandtaludeks arvatakse kõik talundid suurusega alla 125 ha, millel on vähemalt niipalju põldu, et keskmine pere võib sealt saada küllaldase elatise. Tegelikus rakenduses loetakse pärandtaluks sobiva talundi suuruse alammääraks 7,5 ha. Pärandtalu päraldisteks, mis jagavad talundi saatust, loetakse talundi majandamiseks määratud elus ja eluta inventar, samuti eelmistelt põlvedelt päritud perekonnakirjad ning muud esemed, millel on perekonna kohta erilist mälestusväärtust.

Pärandtalu omaniku kutse- ning ühtlasi aunimeks on „talupoeg“ (Bauer). Muude nimetuste, nagu „talundiomannik“ (Gutsbesitzer) tarvitamine tema kohta on seadusega keelatud. Pärandtalude hulka mittearvatud talundite omanikke kutsutakse lihtsalt Landwirthideks. Talupoja nimetust võib pärandtalu omanik kanda ainult siis, kui ta on Saksa riigi kodanik, aarialane, auväärne (ehrbär) ja suuteline talu korralikult majandama ning kui ta oma teovõimes pole piiratud. Ei vasta ta neile tingimustele, siis võib ta kanda ainult Landwirthi nimetust, ehkki ta on pärandtalu omanik.

Omandiõigus pärandtalule on äärmiselt piiratud. Pärandtalu ei saa üldreeglina võõrandada ega kinnispandiga koormata. Seda võidakse teha vaid erilistel mõjuvatel põhjustel üksikpärimiskohtu (Anerbengericht) nõusolekul. Pärandtalu väljarentimine pikemaks ajaks on lubatav ainult erandlikult. Kui pärandtalu omanik talu korralikult ei majanda või ei täida oma võlakohustusi, siis võidakse teda kas ajutiselt või jäädavalt kõrvaldada talupidamisest ning see üle anda kas abikaasale, tulevasele üksikpärijale või koguni mõnele muule. Kõrvaldamise juhul kaotab pärandtalu omanik õiguse määrata testamendis talule pärijat. Seega on pärandtalu omanikul oma omandiõigusest talule järele jäänud peaaegu veel üksnes valitsemis- ning kasutamisõigus. Ta on muudetud pärisperemehest riigirentnikuks.

Pärandtalu loetakse selle omaniku raudvaraks, millele ei saa pöörata sissenõuet rahaliste nõuete katteks. See on võimalik üksnes pärandtalu hulka mittekuuluva vara suhtes. Pärandtalude endiste võlgade, samuti ka uute laenude andmise korraldamiseks on asutatud eri-krediitasutis — Deutsche Rentenbank-Kreditanstalt.

Et pärandtalu võiks püsida võimalikult igavesest ajast igavesti ühe ning sama soo käes, selleks on Saksa 1933. a. pärandtalude seaduses leidnud täielikku rakendamist sundusliku üksikpärimise põhimõtte. Selle põhimõtte teostamiseks näeb kõnesolev seadus ette erilise üksikpärimisjärjestuse, kuhu ei ole võetud pärandaja üleelanud abikaasat ning kasulapsi, sest et need pole pärandajaga veresuuguluses, ning kus meessoost eelistamiseks on pärandaja isa, vennad ning selle meessoost alanejad paigutatud pärandaja tütardest ettepoole.

Pärandtalu läheb selle omaniku surma korral tükeldamatult ühele pärijale, kes vastab talupoja kohta käivatele nõudeile. Esimeses järjekorras on pärandtalu üksikpärijaks pärandaja üks poegadest, keda asendavad surma korral viimase pojad ja pojapojad; teises järjekorras — pärandaja isa; kolmandas järjekorras — üks pärandaja vendadest, keda asendavad surma korral viimase pojad ja pojapojad; neljandas järjekorras — päran-

daja üks tütardest, keda asendavad surma korral viimase pojad ja poja-
pojad; viiendas järjekorras — pärandaja üks õdedest, keda asendavad
surma korral viimase pojad ja pojapojad, ning kuueandas järjekorras —
pärandaja naissoost alanejad ning nende alanejad, kuivõrd need ei
kuulu juba neljandas järjekorras pärimisele kutsutute hulka. Kui võrdse
õigusega pärijaid on mitu, näit. mitu poega, siis antakse eesõigus kas
kõige vanemale või kõige nooremale neist, nii nagu on kohalik tava.
Kohaliku tava puudumisel on eesõigus kõige nooremal. Kui üksikpärijal
pärandtalu on juba, siis langeb ta üksikpärijate hulgast välja ning tema
asemele astub see pärija, kes oleks kutsutud pärandtalu pärimisele, kui
väljalangenu ei oleks elanud pärandaja surma ajal. Kui pärandajast jääb
järele mitu pärandtalu, siis võivad pärijad pärimisele kutsumise järje-
korras valida igaüks endale ainult ühe talu.

Pärandaja ei saa oma testamendis üksikpärimist kõrvaldada.
Ta võib ainult piiratud ulatuses üksikpärimisjärjekorda muuta ning teha
mõningaid muid väheulatuslikke korraldusi üksikpärijale. Üksnes
pärandtalu hulka mittekuuluva vara ja sedagi ainult viimase selle osa
kohta, mis jääb järele pärast talul lasuvate kohustuste täitmist, võib
ta teha vabalt igasuguseid korraldusi surma juhuks. Nagu sellest
nähtub, on pärandtalu omaniku testamendi tegemise vabadus sama äär-
muslikult kitsendatud kui tema omandiõiguski talule. Ainult selleks
juhuks on talle jäetud suurem vabadus talu üksikpärija isiku määra-
miseks ning korralduste tegemiseks, kui ta talu oma järglasele üle annab
juba oma eluajal. Kui ta testamendis võib talu pärijaks määrata ainult
seaduses ettenähtud üksikpärija, kusjuures ta on oluliselt seotud seaduses
ettenähtud üksikpärimisjärjestusega, siis talu üleandmisel oma
eluajal võib ta oma järglaseks valida koguni üksikpärimisjärjestusse
mittevõetud isiku. Seda küll ainult kaaluvatel põhjustel ning üksikpärimis-
kohtu kinnitusel. Edasi võib ta sel juhul lepingulisel teel vabalt kindlaks
määrata elatise suuruse, mis talu saaja peab andma temale, tema abi-
kaasale ning lastele. Testamendis tehtud vastav korraldus on aga kehtiv
üksnes niivõrd, kui see on kooskõlas talu kandejõuga. Et kiirendada
põlvkondade vahetust pärandtaludes, selleks propageeritakse igati talu
üleandmist omaniku eluajal ning selleks on ka seaduses ette nähtud eel-
nimetatud soodustused.

Pärandaja üleelanud abikaasale ning lastele ei ole talu pärija kohus-
tatud pärandtalust tegema mingisuguseid pärandiosade väljamaksmisi.
Üleelanud abikaasal on õigus talust saada üksnes vajaduse pii-
res „vanusosa“ (Ältenteil), ja sedagi ainult niivõrd, kui abikaasa
enda varast ei jätku tema täielikuks ülalpidamiseks. Seesugune vanusosa
kuulub täitmisele mitte rahas, vaid naturas. On üldiselt pruugiks, et
üleelanud abikaasa saab tasuta ülalpidamise, korteri ja riietuse, mõõduka
taskuraha, vanus- ja haiguspäevil ravi ja hooldituse ning surma korral
seisuskohase matuse.

Mis puutub pärandaja lastesse, kes ei ole talu pärinud, siis
on neil üksnes õigus oma täisealiseks saamiseni saada talust vastavat
elatist ning kasvatust. Neile tuleb võimaldada mõne kutseoskuse õppimist
vastavalt talu kandejõule. Iseseisvaks saamisel, millega võrdseks peet-
akse naissoost alaneja abiellumist, tuleb neid varustada elu alustamiseks
vajalikuga, nii nagu talu varad seda võimaldavad. Kui nad hiljem oma

süüta satuvad raskustesse, siis on neil vastava töö eest õigus pärandtalus saada pelgupaika (Heimatzuflucht).

Üksikpärimise asjus tekkivad vaidlused kuuluvad lahendamisele üksikpärimiskohtus (Anerbengericht). Nii otsustab see kohus, mille eesistujaks on kohtunik ja liikmeteks 2 talupoega, kas kinnistusüksus või selle üksikud osad tuleb üles võtta pärandtaludena, kas pärandtalu omanik võib kanda talupoja nimetust, kui suurel määral tuleb üleelamud abikaasale anda vanusosa ja lastele ülalpidamist ning neile iseseisva elu alustamiseks talust vara. Selle kohtu võimkonda kuulub loa andmine pärandtalu võõrandamiseks, tükeldamiseks ning asjaõigustega koormamiseks, pärandaja poolt summa korraks tehtud mõningate korralduste kinnitamine jne. Üksikpärimiskohtu otsustele võidakse kaevata pärandtalu-kohtule (Erbhofgericht) ja viimase otsustele omakorda pärandtalu-riigikohtule (Reichserbhofgericht).

Üksikpärimiskohtute ülesandeks on ka pärandtalude registri (Erbhöferolle) pidamine. Sellesse registrisse kannab üksikpärimiskohus ametikohuslikult omaniku soovile vaatamata kõik pärandtalud s. t. füüsiliste isikute ainuomandis olevad talundid suurusega 7,5—125 ha. Talundi pärandtalude registrisse võtmise kohta kantakse vastav märke kinnistusraamatusse talundi jaoks avatud ossa.

Oleme esitanud seega lühikese kokkuvõtte Saksa 1933. a. pärandtalude seadusest. Üksikasjalisema ülevaate ja analüüsi sama seaduse kohta võib asjastuuvitatu leida näit. dr. jur. Otto Wöhrmanni populaarteaduslikust teosest: „Praktischer Wegweiser durch das Erbhofrecht“, Berlin, 1935, või dr. Heinrich Stöll'i põhjalikumast raamatust: „Deutsches Bauernrecht“, Tübingen, 1935.

Meilgi on kuuldavale tulnud hääli, kes soovivad meie talundite pärimisõiguse reformimisel eeskujuks võtta Saksa 1933. a. pärandtalude seaduse. Tundub, et seesuguste ettepanekute tegijad pole küllaldaselt arvestanud meie taluperemeeste töekspidamisi ning nende õiguslikke arusaamisi. Meie talupidaja tahab omal talundis olla täisperemees, mitte aga riigirentnik. Eks ole see tahe leidnud kindla ja selge väljenduse meie maareformi teostamisel, kus Maaseadusega loodud põlise rendi instituut ei saanudki jalgu alla, vaid pidi varsti pärast sündi suikuma igavesele unele. Iga õigusreformi teostamisel tuleb arvestada rahva töekspidamisi. Ei tehta seda, siis rajatakse reform savijalgadele, millel pole kauast püsi.

Nagu seda Saksa olude tundjad väidavad, ei olevat sealsed talupojad Reichserbhofgesetz'i poolt loodud olukorraga sugugi rahul. Nii mõnelgi pool olevat seetõttu talupoegadel kadunud huvi talu paremale järjele tõstmiseks. Isegi saksa autorid kurdavad, et talupoegad ei saanudki lühinägelikult ning ei suutvat mõista, et tema õiguste kitsendamine ei toimu mitte tema kiuste, vaid pärandtalu, talupoegade enda soo ja üldsuse huvides.

Selle puht-psühholoogilise mõjuteguri kõrval halvavat Saksamaal talundite intensiivset majandamist teatud määral ka talupoegade krediitvõime kokkusulamine. Ka selles on süüdi Saksa 1933. a. pärandtalude seadus, mis keelab sissenõude pööramise talundile ning ei luba talupojal teha hüpoteeklaenu. Ometi on krediit tänapäeval olulise täht-

susega mitte üksnes krubanduses ja tööstuses, vaid ka põllunduses. Saksa seadus küsimuse seesuguse lahendamisega on osutunud kahe-teraga mõõgaks, mille üks tera on küll kõrvaldanud talundite ülevõlastu-
mise ohu, kuid mille teine tera on samaaegselt läbi löiganud talundi
majandamist elustavad krediidisooned.

Küllalt põhjust on kahelda ka selles, kuivõrd otstarbekalt ning õigla-
selt on Saksa 1933. a. pärandtalude seadus lahendanud pärandist osa-
saamise õiguse probleemi pärandaja üleelanud abikaasa ning talundit
mittepärinud laste suhtes. Et see lahendus on võrdlemisi ebaõiglane
pärandaja üleelanud abikaasa suhtes, seda tunnustavad isegi
mõningad saksa autorid. Mis aga puutub talundit mittepärinud
laste osasaamise õigusse pärandist, siis see oma suhtelise
minimaalsuse tõttu võib küll kaasa mõjuda selleks, et vanemad, kellele
kõik nende lapsed on samavõrra armsad, hakkavad talu mittesajaile
lastele talust kraami n. ö. „põlle all“ välja kandma. Pärandist minimaalse
osasaamise õigus vähendab kahtlemata ka nende laste tahet talus innu-
kalt kaasa töötada. Ta aitab kaasa linnastumisele ning uue rahulolematu
proletariaadi tekkimisele.

Eesöeldust peaks järelduma, et Saksa 1933. a. pärandtalude seaduse
põhimõtted ei võiks meil talundite pärimisõiguse eelseisva reformi teosta-
misel üldse rakendamisele tulla. Küll aga võiksid meile sel puhul mõnin-
gat eeskuju pakkuda need seadusandlused, kus talundite pärimisõigus
pole rajatud ei liberaal-individualistlikule ega ka mitte etatistlik-autoritaar-
sele põhimõttele, vaid kus selle probleemi lahendamisel on osatud nende
kahe äärmusse kalduva põhimõtte vahel leida teatud kesktee. Siia
gruppi kuuluvad Helveetsia, Ungari, Norra, end. Austria,
end. Tšehhoslovakkia jmt. Üksikasjalise ülevaate ning hinnangu
nende maade talundite pärimisõiguse kohta annab Max Sering'i ja
Constantin v. Dietze poolt toimetatud kolmeköiteline koguteos:
„Die Vererbung des ländlichen Grundbesitzes in der Nachkriegszeit“,
München u. Leipzig, 1930. Siinkohal esitaksime vaid üldjoonelise iseloo-
muse talundiomaniku õigusliku seisundi ning talundite pärimisõiguse
kohta neis mais.

Selle keskkripi mais on talundiomaniku käsutusõigus
oma talundi suhtes peaaegu täiesti piiramata. Talle pole keelatud talundit
võõrandada, seaduses ettenähtud piirideni tükeldada ja hüpotekaarvõlga-
dega ning muude piiratud asjaõigustega, nagu servituutidega, realkoor-
matistega jt. koormata. Talundi võõrandamise korral on talundiomaniku
lähematel sugulastel mitmel maal ostu-eesõigus või teatud aja jooksul
(Norras näit. 5 a. kestel) tagasiostuõigus, ja seda mõnel pool teatud asu-
tiste, näit. kohtu poolt määratud paraja hinnaga. Mõnel maal on küll tea-
tud ulatuses piiratud võlgade tegemist talundi pantimisel. Nii võidakse
näit. Helveetsias maa-kinnistusüksusi koormata kinnisvõlga summami,
mis saadakse krundi $\frac{2}{3}$ saagiväärtuse ning hoonete $\frac{1}{2}$ ehitusväärtuse
liitmisel.

Samuti on neis mais talundiomaniku testamendi tegemise
vabadus üldiselt kitsendamata. Talundiomanik võib oma viimses
tahteavalduses vabalt määrata talundi pärija ning teha muid korraldusi
surma korraks. Mõnes neist maist, näit. Lätis, on juhtudeks, kui talundi-
omanik sureb tegemata oma surma korraks korraldusi, ette nähtud erijär-

jekord talundi seadusjärgseks pärimiseks. Kõigis neis mais lubatakse talundi reaalse jagamist kaaspärijate vahel, kuid seda tingimusel, et uued üksused oleksid elujõulised, s. t. et keskmine pere võiks sealt saada küllaldast elatist, või et need üksused oma suuruselt ei oleks seaduses ettenähtud alammäärast vähemad.

Et ära hoida talundi pärija sattumist rasketesse pärandivõlgadesse, selleks soodustatakse neid kas talundi üleminekuvärtuse madalama hindamisega, mistõttu kaaspärijatele väljamakstavad osad muutuvad vähemaks, või kaaspärijatele minevate väljamaksude ajatamisega või mõlema vahendi samaaegse rakendamisega.

Seesugusele keskteele on asunud Soome 1935. a. seaduseelnõu pärandi jagamise kohta juhtudel, kui pärandisse kuulub talund, samuti ka Eesti Tsiviilseadustiku eelnõu, mis pärandi jagamise osas sisaldab mõningaid erieeskirju põllumajanduslike kinnisvarade jaoks. Nende erieeskirjade redigeerimisel on peamiseks eeskujuks olnud Helveetsia tsiviilseadustiku vastavad normid, kusjuures on ka silmas peetud Eesti tegelikku olustikku ning selle vajadusi.

III.

TALUNDITE ÜLEMINEK PÄRIJA OMANDISSE.

Tulevases talundite pärimise seaduses tuleks kõigepealt ära määrata talundi ja selle juurde kuuluvate päraldiste mõiste. Talunditeks selle seaduse mõttes võiks lugeda kõiki kinnisvarasid suurusega üle 5 ha, mida kasutatakse peamiselt põllumajanduslikeks otstarbeks. Kas teatud kinnisvara kasutatakse peamiselt põllumajanduslikeks otstarbeks, selle küsimuse otsustamine on eriti raske maal asetsevate käsitöö- ja eluasemekruntide suhtes, seepärast näib otstarbekohasem olevat jätta üksused alla 5 ha selle seaduse alt välja. Sellega hoitaks ära paljude asjatute protsesside tekkimine.

Balti eraseaduse järgi loetakse talundi päraldisteks selle talundi majandamiseks vajalik väetis ning õlgede ja loomatoidu tagavara, mitte aga talundis olev elus ja eluta inventar. Nagu seda prof. J. Uluots õieti väidab, on see eeskiri „eeskätt seletatav ajalooliselt selle ajaga, kus mõisad hariti ning hoiti korras talupidajate ehitus- ja veokohustustega. Praegusaja agraarkäitiste tegevus pole mõeldav ilma vastava inventarita; käitiste üleminek ilma vastava inventarita ja maatükil saadud väetiseta tähendaks ühtlasi senise käitise purunemist ning uue alustamist, mis üldreeglina rahvamajanduslikult pole soovitatav nähe. Selles suhtes olid rahvamajanduslikult otstarbekohasemad talurahvaseaduste eeskirjad nn. raudvara kohta, olguigi et need eeskirjad olid eeskätt tingitud omaaegseist erikaalutlustest“ (vt. Seletuskiri Tsiviilseadustiku 1936. a. eelnõu juurde, lk. 19). Neil kaalutlustel ning silmas pidades ühtlasi välismaade eeskujusid on Tsiviilseadustiku eelnõus põllumajandusliku maatüki päraldisteks loetud selle maatüki majandamiseks määratud põllumajanduslikud tööriistad, masinad ja loomad, maatüki saadused, küivõrd need on vajalikud majandamise jätkamiseks sama-

sguste saaduste saamise ajani, samuti ka talundis saadud ja seal olev väetis. Samasugune eeskiri tuleks paigutada ka talundite pärimise seadusse, sest viimase valmimist ning jõustumist on oodata enne Tsiviilseadustiku eelnõu seaduseks saamist.

Edasi tuleks tulevases talundite pärimise seaduses lahendada talundite tükeldamise küsimus talundi üleminekul pärimise teel. Nii Balti eraseaduse kui ka Tsiviilseadustiku eelnõu järgi võib pärandi hulka kuuluvat talundit pärandi jaotamisel tükeldada, kuivõrd see ei käi vastu kinnisomandite tükeldamise kohta käivatele eeskirjadele. Need eeskirjad sisalduvad Maomandite kaitse seaduses, mille muutmise küsimus on praegu arutamisel Riigivolikogus. Selle seaduse järgi tema praegukehtivas redaktsioonis võidakse kinnistusüksusest eraldada maa-alasid ainult juhul, kui eraldamise tagajärjel tükeldatava kinnistusüksuse suurus ei lange alla 20 ha. 20 ha suurustest ja väiksematest kinnistusüksustest maa-alasid üldreeglina eraldada üldse ei lubata. Kinnistusüksustest eraldamise teel loodavate uute kinnistusüksuste suurus peab olema vähemalt 10 ha. Peale selle on kehtiva seaduse järgi lubatud üle 20 ha suurusest kinnistusüksusest piiramata arvul eraldada üksusi suurusega kuni $1\frac{1}{2}$ ha. Vabariigi Valitsuse poolt Riigivolikogule esitatud Maomandite kaitse seaduse muutmise seadus taotleb kuni $1\frac{1}{2}$ ha suuruste uute üksuste loomise piiramist, lubades igast üle 20 ha suurusest kinnistusüksusest üldreeglina eraldada ainult ühe maatüki kuni $1\frac{1}{2}$ ha suuruses. Sellega tahetakse piir panna talundite tükeldamisele ehituskruuntideks, milline nähtus on hakanud viimasel ajal kallalt ulatuslikult levima eriti linnade, alevikkude ja raudteejamade ümbruses.

Tulevane talundite pärimise seadus võiks talundite tükeldamise küsimuses üldiselt jääda Balti eraseaduse seisukohale. Ei näi olevat praktilist vajadust keelata talundite jagamist naturas pärijate vahel, kui uued üksused saavad elujõulised. Kui suur peab talund selleks vähemalt olema, selle määrab Maomandite kaitse seadus. Näib siiski, et selle seaduse poolt määratud piire tuleks meie maa-majapidamiste elujõulisemaks muutmise huvides pärimise juhul veel enam koomale tõmmata. Pärandi hulka kuuluvat talundit, mida endale soovivad saada mitu pärimisele kutsutud pärijat, võiks pärandi jagamisel lubada tükeldada nende nõudel ainult siis, kui see ei ole vastukäiv mitte üksnes kinnisvarade tükeldamise kohta käivatele seadustele, vaid ka pärandaja sellekohasele korraldusele, ja kui hoonetega talundiosa oma suuruselt võimaldab talundi hoonete põllumajanduslikult otstarbekat kasutamist. Suur osa talundi koguväärtusest langeb hoonete arvele. Kui hoonetega talundiosa ei võimaldaks sellel leiduvate hoonete „täie koormatusega“ kasutamist, siis oleks see rahvamajanduslikult kahjulik. Uus üksus ei suudaks neid hooneid korras hoida: nad laguneksid ning muutuksid osaliselt varsti varemeiks. Eks ole seda kujukalt näidanud mõisahooned, mis maareformi teostamisel läksid mõisast mitu korda väiksemale asundustalule.

Kolmandaks küsimuseks, mis nõuab lahendamist tulevases talundite pärimise seaduses, on talundi pärimiseks õigustatud isikute järjekord. Pärandaja testamendi tegemise vabadust ei tuleks piirata. Meil peab olema usaldust oma taluperemeeste vastu. Kui taluperemees on endale ise järglase määranud, siis on see isik kõigi eelduste kohaselt ka kõige kohasem talundi pidajaks. Edasi võiks ja tulekski respektierida

ka pärijate endi omavahelist kokkulepet selle kohta, kes neist peab talundi saama. Kui aga pärandi hulka kuuluvad talundit, mille saajat pole pärandaja määranud ning mida ei või või pärijate poolt ei taheta tükel-dada, tahab endale saada mitu pärimisele kutsutud pärijat ja need oma-vahel ise kokku ei lepi selle kohta, kes neist peab selle talundi saama, siis peaks kohus pärandi jagamisel talundi määrama ühele neist, silmas pidades tulevases talundite pärimise seaduses ettenähtud järjekorda.

Seaduses ettenähtud pärijate järjekord võiks olla järgmine. Esimeses järjekorras peaks olema õigus talundit endale saada talundi tegelikuks pidajaks kõlblikul pärijal, kes ise või kelle abikaasa ei oma juba talundit suurusega vähemalt 20 ha või kes ei saa kehtvalt täielikku ülalpidamist mõnest muust elukutsest kui põlluharimisest. Teises järjekorras peaks see õigus olema talundi tegelikuks pidajaks kõlblikul pärijal, kes ise või kelle abikaasa omab juba talundit suurusega vähemalt 20 ha või kes saab kehtvalt täielikku ülalpidamist mõnest muust elukutsest kui põlluharimisest. Esimese ja teise järjekorra pärijate jaoks püstitatud nõuetele mittevastavail pärijal võiks talundi saamiseks olla õigus kolmandas järjekorras. Kui võrdse õigusega pärijaid on mitu, näit. mitu esimesse järjekorda kuuluvat pärijat, siis tuleks talund anda sellele, kellel on rohkem lapsi, ja kui seesugust ei leidu, siis sellele, kes kaaspärijatele nende osad kohe või kõige rutemini välja maksab. Põlvkondade vahetuse kiirendamiseks talundis tuleks pärija lihastele lastele anda eesõigus pärandaja üleelanud abikaasa ees. Kui aga talund kuulus üksnes pärandaja ja pärimisele kutsutud pärija kaasomandisse või ühisvarasse, siis peaks sel pärijal olema eesõigus kõigi teiste kaas-pärijate ees. Nagu esitatud järjekorrast nähtub, on selles talundi saami-seks eesõigus antud neile, kes on talundi tegelikeks pidajaiks kõlblikud, kusjuures võrdsete eelduste juures on eelistatud neid, kel rohkem lapsi. Nende põhimõtete rakendamine tegelikus elus peaks küll kindlasti kaasa aitama meie talundite elujõulisuse ning tootmisvõime tõstmisele.

Edasi tuleks tulevases talundite pärimise seaduses ette näha eeskirjad, mis normiksid talundi ning nende juurde kuuluvate päraldiste väärtuse hindamist sel juhul, kui pärijad selle väärtuse kohta pärandi jagamisel ise kokku ei lepi. Seaduses tuleks selles küsimuses kõigepealt ette näha, et talund tuleb hinnata koos tema juurde kuuluvate põllumajanduslikuks otstarbeks kasutatavate hoonete ning päraldistega. Järelikult tööstuse või äri all olevad ehitised, samuti väljauürimiseks kasutatavad suvimajad tuleks hinnata eraldi.

Talundi väärtuseks pärandi jagamisel ei võiks lugeda seda summat, mida talundi eest võidakse saada hindamise ajal vabal müügil. Seesugune hindamine, mis on küll kasutamisel praegukehtivate seaduste järgi, viib väga sageli talundi pärija raskustesse kaaspärijate osade välja-maksmisel. Mida kõrgemalt on hinnatud talund, seda suuremad on ka pärandiosade arvel toimuvad väljamaksud. Arvestades meie talundite tasuvust ning üldist kandevõimet näib olevat paratamatu lugeda talundi väärtuseks pärandi jagamisel $\frac{2}{3}$ sellest summast, mida talundi eest võidakse saada hindamise ajal vabal müügil. Nii tuleks 9000-kroonise talu pärijal oma kahele kaaspärijale, kui nad kõik pärivad võrdsetes osades, talundist välja maksta kokku 4000 kr.

Talundi väärtuse sellest osast, mille võrra talund on läinud üle pärijale alla vabamüügihinna, ei võiks kuuluda rahuldamisele teistele kaaspärijatele väljamakstavad pärandiosad, samuti legaadid, sihtkäsutised ja sihtmäärangud. Kui talundisaaja poolt päritud vara hindamisaegeest üleminekväärtusest ei peaks jätkuma pärast pärandaja võlgade maharvutamist kaaspärijate pärandiosade väljamaksmiseks ning legaatide, sihtkäsutiste ja sihtmäärangute täitmiseks, siis tuleks kõiki neid selleks otstarbeks vastavalt nende väärtusele kärpida.

Talundi saaja seisukorra kergendamiseks tuleks veel ette näha seadusega kaaspärijatele minevate väljamaksete ajatamine. See võiks toimuda järgmiselt. Kui talundi saab pärija, kes ei suuda kaaspärijatele tema poolt väljamaksmisele kuuluvaid osasid kohe tasuda, siis määrab kohus tema palvel olude kohaselt nende osade väljamaksmise tähtajad, mis ei tohiks ületada kümnet aastat arvates pärandi jagamisest. Ühtlasi tuleks lubada kinnistada talundile kaaspärijate nõudel kohtumääruse järgi need osad hüpoteegivõlana. Selle talundi pealt ei peaks talundi saaja maksuma üle 4% aastas. Ajatatud väljamakse peaks talundi saajal olema õigus poole aasta jooksul, arvates pärandi jagamisest, tasuda vastavate Eesti Maapanga poolt selleks otstarbeks väljalastavate eriseeria 4%-liste pantlehtedega.

Et aga talundi pärija oma soodustatud olukorda kurjasti ei kasutaks, selleks tuleks kaaspärijatele anda õigus nõuda oma pärandiosade täiendamist vastavalt talundi vabamüügihinnale pärandi jagamise ajal, kui pärija peaks talundi ära müüma enne 10 aasta möödumist arvates pärandi jagamisest. Selle nõudeõiguse tagamiseks tuleks lubada kinnistada talundite kaaspärijate kasuks nende nõudel vastava kohtumääruse alusel tulevase nõude tagamise märke.

Tulevane talundite pärimise seadus, kus leiduksid eespool soovitatud eeskirjad talundite hindamise ja pärandiosade väljamaksmise ajatamise kohta, peaks tunduvat kergendama talundi pärija seisukorda ning küllaldaselt kaitsma teda raskustesse sattumise eest pärandivõlgade tõttu. See omakorda peaks oluliselt kaasa aitama talundite pärandivõlgade koormuse vähenemisele ja talundite elujõulisuse ning tootmisvõime tõusule.

IV.

TALUNDI ÜLEMINEK TULEVASE PÄRIJA KASUTUSVALDUSSE.

Eespool märkisime, et põlvkondade vahetuse kiirendamiseks talundis võiks kaasa aidata tulevase pärija kasutusvalduse instituudi sisetoomine meie õigussüsteemi. Enne selle lähemale vaatlemisele asumist olgu juba ette tähendatud, et tulevase pärija kasutusvaldus pole midagi muud kui tavaline kasutusvaldus mõningate muudatuste ning täiendustega.

Kasutusvaldus (*usustructus, Nieszbrauch, pravo polzovanija*) teatavasti koormab võõrast eset sel viisil, et isik, kelle kasuks ta seatud, on õigustatud kasutusvalduse kestel endale saama kõik viljad ja tulud, mida kasutusvalduse ese võib selle kasutajale anda.

Et tulevase pärija kasutusvalduse instituudi eesmärgiks on kiirendada põlvkondade vahetust talundis, siis võiksid siin kasutusvaldajadena

kõne alla tulla talundiomaniku alanejad, s. t. tema lapsed ning lapselapsed. Seesuguse kasutusvalduse õiguslikuks aluseks võiks kõigepealt olla sellekohane vabatahtlik kokkulepe, mis on sõlmitud talundiomaniku ja tema alaneja vahel. Tuleb aga arvata, et kui tulevase pärija kasutusvalduse õiguslikuks aluseks peaks jääma üksnes vabatahtlik kokkulepe, siis see instituut talundiomanike võimaliku vastuseisu tõttu ei suudaks leida kuigi suurt levikut tegelikus elus. Kui aga seda siiski soovitakse saavutada, siis tuleks talundiomaniku alanejale, kes on vähemalt 30-aastane ning igati kõlvuline talundi majandajaks, anda seadusega õigus nõuda talundi üleandmist tema kasutusvaldusse. Seda õigust võiks alaneja kasutada mitte igal juhul, vaid ainult siis, kui talundiomanik on vähemalt 70 aastat vana või kui talundiomanik kestva haiguse, kehalise või vaimse vea või mõne muu samaväärse põhjuse tõttu ei saa talundit korrapäraselt majandada, olgugi et ta pole saanud veel 70-aastaseks.

Kui talundit soovivad enda kasutusvaldusse saada mitu talundiomaniku alanejat, siis tuleks talund anda kasutusvaldusse sellele neist, kelle määrab talundiomanik. Kui aga talundiomanik ei määra kasutusvaldajaks kedagi neist, siis peaksid eesõiguse määramisel vastavalt kohaldamisele tulema samad eeskirjad, mis määravad eesõiguse järjekorda talundi saamiseks pärimisele kutsutud isikute vahel pärandi jagamisel.

Tulevase pärija kasutusvaldus peaks olema kehtiv ka ilma kinnistusraamatusse sissekandmiseta nende kolmandate isikute suhtes, kes seesuguse kasutusvalduse olemasolust teavad või raske hooletuse tõttu ei tea. Sissekandmisega kinnistusraamatusse peaks ka seesugune kasutusvaldus omamanna kehtivuse igapäevase suhtes.

Ehkki tavaline kasutusvaldus ise ei ole üleantav, võib kasutusvaldaja siiski selle teostamist teisele edasi anda. Nii ei ole tavalisele kasutusvaldajale keelatud tema kasutusvalduses oleva talundi välja rentimine. Tulevase pärija kasutusvalduse juures ei tohiks aga olla üleantav ei kasutusvaldus ise ega ka mitte selle teostamine. Kasutusvaldaja peaks siin ise talundit majandama.

Tulevase pärija kasutusvalduse juures peaksid kasutusvaldaja õigused ja kohused üldreeglina olema samased nagu tavalisele kasutusvalduse juures. Nii tuleb kasutusvaldajal siingi talundi kasutusvaldust teostada korrapärase majandamise kohaselt ning heaperemeheliku hoolega. Ta võib teostada talundi uuendusi ja maaparandusi, teha hoonetele juurdeehitisi ning püstitada koguni uusi ehitisi, kui aga sellega ei muudeta tunduvalt talundi senist olemust ning talundi senist majanduslikku ülesannet. Kui talundil on mets, kivimurd, liivaruuk või mõni muu säärane kasutus-ese, siis võib ta neid kasutada selles ulatuses, kuivõrd see on vajalik talundi korrapäraseks majandamiseks. Ta on kohustatud talundi hooneid ning inventari korras hoidma. Tal tuleb talundi inventaris asendada korrapärasest majandamisest tingitud asjade vähenemine ning eraldamine. Ta peab hoolitsema, et hobuste ja kariloomade arv ei väheneks. Talundit ei saa ta koormata hüpoteekidega ega muude asjaõiguslike koormatistega, nagu servituutidega, reaalkoormatistega jt. Samuti ei saa talundile ja selle inventarile pöörata sisse-

nõuet tema võlgade kattteks. Saades endale kõik kasutusvalduses oleva talundi viljad ja muud tulud, on ta ka kohustatud võrdeliselt oma õigustuse kestusega kandma kõik talundil lasuvad maksud ja muud kohustused, õiendama realkoormatiste andamid ning nende kapitaalvõlgade intresse, millede tasumise tagamiseks on talund panditud. Tuleks ette näha, et nende kasutusvaldajal lasuvate kohuste täitmist ei saa nõuda talundiomanikult.

Nagu tavalise nii ka tulevase pärija kasutusvalduse juures kaotaks talundiomanik talundi üleminekuaga kasutusvaldusse selle talundi suhtes valitsemis- ning kasutusõiguse, sest et need mõlemad õigused lähevad üle kasutusvaldajale. Erandina tavalisest kasutusvaldusest peaks talundiomanikule tulevase pärija kasutusvalduse juures jääma kontrolli õigus kasutusvaldaja üle selles mõttes, et tal peaks olema õigus nõuda kasutusvalduse kohest lõpetamist, kui kasutusvaldaja oluliselt rikub kasutusvalduse kohta käivad eeskirju, s. t. kui ta ei majanda talundit heaperemeheliku hoolega, kui ta ei õienda korralikult talundil lasuvaid makse ning kohustusi, jne.

Tavalise kasutusvalduse juures säilib talundiomanikul täielikult omanikuline käsutusõigus. Nii pole tal keelatud kasutusvaldusse antud talundit võõrandada ega seda koormata hüpoteekidega ning teiste piiratud asjaõigustega. Kuid need hiljem seatud õigused ei saa mingil viisil kitsendada kasutusvaldajale kuuluvaid õigusi. Tulevase pärija kasutusvalduse juures tuleks aga omanikulist käsutusõigust tunduvalt piirata, ja seda nimelt järgmistel kaalutlustel.

Tulevase pärija kasutusvalduse instituut selleks, et ta suudaks täita temale pandavaid lootusi, peaks olema konstrueeritud nii, et talundiomaniku surma korral läheks talund talundiomaniku sellele alanejale, kelle kasutusvalduses ta oli talundiomaniku surma ajal. Seepärast tuleks ka ette näha, et talundiomaniku viimse tahtevalduses tehtud korraldus, millega talundi pärijaks on määratud keegi teine, tunnustatakse kasutusvaldaja nõudel tühiseks. Talundiomaniku pärandi jaotamisel tuleks talundi väärtusest arvutada kasutusvaldaja kasuks maha kasutusvalduse kestuse ajal tekkinud kasulik juurdekasv, mis on tingitud kasutusvaldaja poolt tehtud kasulikkudest kuludest. Need eeskirjad tagaksid kasutusvaldajale kindlustunde, et talund läheb sel juhul, kui ta teda korralikult majandab, pärast talundiomaniku surma tema omandisse. Ta muutuks siis talundi kasutusvaldajast selle täisperemeheks. See kõik peaks õhutama teda talundi korralikumale majandamisele ning uuenduste ja maaparanduste teostamisele talundis. Ilmne on, et selle tagajärjel võiks ja peakski talundi elujõulisus ning tootmisvõime tõusma.

Selleks aga, et kasutusvaldaja võiks talundiomaniku surma korral saada talundi täisperemeheks ka tegelikult, on paratamatult vajalik piirata talundiomaniku omanikulist käsutusõigust tulevase pärija kasutusvalduse juures selle kestuseks. Kõigepealt tuleks ette näha, et talundi kasutusvalduses oleku ajal ei võiks talundiomanik talundit võõrandada. Oleks see lubatud, siis läheks talund pärast talundiomaniku surma, mis ajaks peaks lõppema tulevase pärija kasutusvaldus, sellele isikule, kes on talundi selle omanikult omandanud sel ajal, kui talund oli tulevase pärija kasutusvalduses. Edasi tuleks

kitsendada talundiomaniku õigust talundit koormata. Talundit kinnispandiga ja muude asjaõigustega koormata talundi kasutusvalduse oleku ajal võiks ta ainult talundi kasutusvaldajale pärimisel kätte ülevõlata. Seda eriti neil juhtudel, kui talund on läinud tulevase pärija kasutusvaldusse mitte vabatahtliku kokkuleppe alusel, vaid alaneja poolt esitatud vastava nõude tõttu. Samal põhjusel tuleks ette näha, et talundiomaniku poolt talundi kasutusvalduses oleku ajal tehtud isiklikkude võlgade eest talund ei vastuta.

Talundi minekuga tulevase pärija kasutusvaldusse kaotaks talundiomanik enda ja oma pere ülalpidamisallika, ja seda koguni täielikult, kui tal peale talundi pole muud vara. Seepärast on päris loomulik, et talundiomaniku ja tema pere ülalpidamiskohus läheks sel juhul üle kasutusvaldajale, kes saab endale nende ülalpidamisallikaks olnud talundi kõik viljad ning muud tulud. Ülalpidamiskohuse suuruse määramine peaks talundiomaniku ja kasutusvaldaja vahel üldreeglina toimuma vabatahtliku kokkuleppega. Kui nad aga selle kohta kokkuleppele ei jõua, siis peaks talundiomanikul olema õigus kasutusvaldajalt nõuda tasuta korterit koos kütte ja valgustusega ning ülalpidamiseks aastas $\frac{3}{4}$ summast, mida võidakse rendimaksu näol saada talundi väljarentimisel koos inventariga. Sellest summast peaks kasutusvaldajal olema õigus kinni pidada talundil lasuvate makside ja koormatiste arvel tema poolt väljamakstud summad.

Võib juhtuda, et talundiomaniku alaneja, kellele talund on läinud talundiomaniku elu ajal kasutusvaldusse, sureb enne talundiomanikku. Sel juhul lõpeb kasutusvaldus ning talund koos päraldistega läheb tagasi talundiomaniku kätte, olgu siis et mõni tema elusolevaist alanejaist, kes on vähemalt 30-aastane ning igati kõlblik talundi majandajaks, tahab seda talundit saada enda kasutusvaldusse. Surnud alaneja pärijatele tuleks tasuda talundi väärtuse see juurdekasv, mis on tekkinud poja poolt tehtud kasulikkudest kuludest.

Ehkki talundiomaniku õigused oma talundi kohta sel ajal, kui talund on tulevase pärija kasutusvalduses, on peaaegu täiesti piiratud, näib siiski, et kõnesolev instituut peaks küllaldaselt kaitsma tema otseseid huve. Tema vanuspäevad on kindlustatud. Tal on õigus teostada kontrolli talundi tulevase pärija poolt toimuva talundi majandamise üle. Ei täida tulevane pärija korralikult ülalpidamise andmise kohuseid tema vastu, ei majanda ta talundit heaperemeheliku hoolega, ei õienda ta talundil lasuvaid makse ning muid koormatise, — kõigil neil juhtudel võib talundiomanik nõuda talundi tagasiandmist enda kätte. Tulevasele pärijale on aga kasutusvalduse aeg nagu eelkooliks ning ühtlasi prooviajaks täisperemeheks saamisele. Ta ei saa kohe talundiomanikuks, vaid peab enne talundi korraliku majandamisega tõendama, et ta on igati sobiv ning kõlblik talundi täisperemehe vastutusrikkaid ülesandeid täitma. Oma katseajal ei saa ta talundit võõrandada ega hüpoteekide ning teiste asjaõigustega koormata. Tema võlgade katteks ei saa pöörata sissenõuet talundile ega selle päraldistele. Nii on ka sellest küljest talundiomaniku õigused talundile igati kaitstud. Seetõttu aga, et heaperemehelikule kasutusvaldajale on seadusega kindlustatud talundi täispereme-

meheks saamise õigus talundiomaniku surma korral, peaks kasutusvaldaja olema küllaldaselt huvitatud talundi korralikust majandamisest ning selle tootmisvõime tõstmisest. Tal on tunne, et see töö, mis talundi paremale järjele tõstmiseks teeb, pole asjata tehtud.

Seni on talundiomanikud võinud kasutada talundi eluaegsel ülevõtmisel oma huvide kaitseks üksnes reaalkoormatise instituudi kaasabi. Reaalkoormatis (Reallast, pozemelnaja povinnost) teatavasti koormab talundit sel viisil, et sellele, kelle kasuks ta seatud, peab õienatama korduvad andmeid talundist rahas, naturas või tegudes. Talundiomanikul, kes on talundi üle andnud oma poja omandisse ning enda kasuks seadnud reaalkoormatise, pole mingit kontrollõigust poja tegevuse üle talundi majandamisel. Poeg on sel juhul täisperemees, kes võib talundiga teha, mis ta soovib. Kuigi isa on lasknud kinnistusregistrisse sisse kanda märkme, mis keelab talundi võõrandamist ning koormamist ilma tema nõusolekuta, siis see märke ometi ei kaitse talundit poja vekslivõlgade tagamiseks sissekantavate kohtulikkude hüpoteekide eest, missugused võivad viia talundi oksjonihammri alla. Ükski neist pahedest ei saa ilmnedu tulevase pärija kasutusvalduse instituudi rakendamisel. Seepärast ei võiks kahtlust olla tulevase pärija kasutusvalduse instituudi otstarbekuses ning elujõulisuses. Ta kaitseb küllaldaselt nii talundiomaniku kui ka tulevase pärija huve. Ta hoiab talundeid laostumise eest ning võib kaasa aidata nende tootmisvõime tõusule. Ta võib osutada seega hinnatava teene meie rahvamajandusele ning meie riigile.

Valter Nõges.

RAHVUSSOTSIALISMI VÄLISPOLIITIKA DOKTRIINE.

Kui Saksa rahvussotsialismi välispoliitikas doktriine otsida, siis tuleb neist kolme tähtsamat nimetada:

Esiteks — „kolmanda riigi“ prohveti Moeller van den Brucki romantiline unistus keskaegse „saksa rahvusest püha Rooma riigi“ uuestisünnist nüüdisaja Kesk- ja Keskida-Euroopa riikide „antiimperialistliku“ föderatsioonina. See idee on aga pigem „noorkonservatiivne“ kui rahvussotsialistlik: ta eeldab teatavat õiguslikku korda ja seepärast ei sobi juhuriigiga. Rahvussotsialistide seas on teda jutlustanud enam selle pahema tiiva haritlased Tat-Kreis'is; mujal on ta kõrvale jäänud.

Teiseks — Alfred Rosenbergi „vere ja pinna“ õpetus, Saksa maale uue asustamispinna soetamine, mis võimalik olevat Ida-Euroopas. Seega siis keskaegse „Drang nach Osten'i“ uuestijätkamine. Kuna seega peaarõhk Saksamaa kasvamisel on asetatud talupojale, keda uusindustrialiseerimine järjest rohkem maast lahti kisub, siis näib seegi teooria kui liiga romantiline viimasel ajal kõrvale jäävat, nagu ka A. Rosenbergi poolt juhtitud „NSDAP välispoliitilisest ametist“ enam kuigi palju pole kuulda olnud.

Kolmandaks — Müncheneri professori kindral Karl Haushoferi „geopoliitika“, — õpetus ruumide vallutamise esmajärgulisest tähtsusest ajaloos. Kaug-Ida tundjat Haushoferit ühes tema assistendi, Hitleri lähima sõbra ja asetäitja Rudolf Hessiga loetakse „Mein Kampf“ välispoliitilises

osas kui mitte kaasautoreiks, siis igatahes inspiraatoreiks. Nende mõjul olevat Hitler seal oma peatähelepanu pöörnud läänest itta, kus avarad ruumid sakslasi ootavad. „Ühes Inglismaaga — Venemaa vastu“ — see „Mein Kampf“ põhikontseptsioon on neilt pärit.

*

Milles seisneb Haushoferi õpetus?

Kui Marx oma teooriat nimetas majanduslikuks materialismiks, siis on Rosenbergi töu-teooriat selle järel nimetatud bioloogiliseks materialismiks, Haushoferi geopoliitikat võiks aga ristida demograafilis-geograafiliseks materialismiks. Sest kõik nad eelistavad immateriaalsele tegureile üht materiaalsset, leides seda igaüks omal alal: majandussuhetes, töu pärvus-kompleksis, eluruumis.

Haushofer jätkab selle poolest Ratzelit, kes õpetas, et lai ruum mõjub rahva elu säilitavalt ja et ajaloo areng viib riikide suurenemise poole.

Rahvaste võitlus, ütleb Haushofer, avaldub ruumide vallutamises. Ürgsemaks ajuriks on sealjuures — rahvaarvu kasvamine, „rahvasurve“ — Volksdruck. Kasvava rahva õigus laiemale ruumile purustab iga aegunud korra ja õigustitli. See on tugeva õigus — nõrku kõrvaldada.

Meie aja maailmas on kolm „rahvast ilma ruumita“: sakslased, itaallased ja jaapanlased. Kõik nad on läinud sajandil endid riiklikult uuendanud. Nende suur rahvasurve teeb nad dünamiisteks jõududeks, mis senist maailmakorda ümber on paiskamas.

Kasvavate rahvaste vastu seisavad alalhoidlikud „Beharrungsmächte“ — vanad, juba nõrkevad rahvad, kes oma suuri valdusi püüavad säilitada, ilma et neil enam jõudu oleks neid vallata. Nende vanade suurruumide kokkuvarisemine olla praeguse aja tähtsam iseäraldus. See tulla iseenesest, rahva elujõu lõdvenemisega; seda võivat aga kohaste meetoditega ka kiirendada. Selles seisnebki rahvaste võitlus olemasolu eest. Maailmas, mis selle võitluse paratamatust aegamööda jälle taipama hakkab, seista kaks endasäilitamise peatingimust üle kõige: maapinna toitmisevõime ja hädavajalike toorainete valdamine. Need on tähtsamad alused riigikujundamise plastikale.

Rahvasurve lõdvendamine sisekolonisatsiooniga on ainult hädavahend, mis kergesti võib viia hiinastumisele. Seepärast on ka sisekolonisatsioon Saksamaal peagu kõrvale jäetud ja selle asemele ideaaliks seatud tugev „põlistaluperemees“, kes eeldab rahvapinna edasist laiendamist. Kuna Euroopas tühje ruume ei ole, siis ei saa Saksa välispoliitika piirduda mõne piirirevisjoniga, vaid peab taotlema maailma uuesti ümberjaotamist.

Rahvas võib ruumikitsusse lämbuda, võib aga ka sisemiselt nõrkedada ja loiduda. Seepärast peab tema arvu iga abinõuga tõstma. Inglise riigitahte loidumise sümptomiks olla juba nende patsifistlik kallak, humanistlik optimism. Inglismaa ei olla enam võimne relvastatud käel oma maailmavõimu kaitsma. Seepärast olla aeg käes, et ta sinna noori jõude juurde laskma peab.

Maailmasõja lõpp, luues enese määramise põhimõttel rea uusi riike, näis riikide suurenemise tendentsi ümber pööravat. See tagasi-look olla ainult näilik. Maailmasõja lahendus tähendas ainult senise

arengu aeglustamist, mitte aga äramuutmist. Pärastsõja Euroopas olla väike- ja keskriikide allakäimine juba silmanähtav. See avalduda eeskätt väikeriikide põgenemises erapooletusse, kusjuures erapooletus ikka enam saab isoleerumise ja poliitilise abdikatsiooni tähenduse. Rahvaste liidu pankrott olla enam selle arengu sümptom kui põhjus.

Väikeruumid olla lagunemis- ja purunemismvormid. Olla raske eksitus, millele isegi geopoliitika klassik Kjellén ohvriks langenud — arvata, et aeg jälle soodus on Vahe-Euroopa varemetsooni riigikildude arenguks. Aeg olla lõplikult mööda väikeriikide jaoks, kes eriti haritud kultuursaartena, suurest poliitikast tagasitõmbunult kõrget isiklikku kultuuri võiksid arendada.

Väikeriik ei olla enam poliitiline subjekt. Tal jääb veel üle — kaitsjaid sõpru otsida — kas vanadelt konservatiivseilt või noortelt dünamiistelt võimudelt.

Enesemääramisõiguse asendab Haushofer — enesemääramisvõimega. Uues riigisotsialistlikus majandussüsteemis ei saa „osamaastikud“ (Teillandschaften) elada: ennast majanduslikult rahuldada suudavad ainult suurruumid. Niisuguseks suurruumiks peab Saksamaa ka oma eluruumi üles ehitama. Sinna kuuluvad mitte ainult Vahe-Euroopa riigid, vaid ka Venemaa. Maailmasõja ja Bresti lepingute töö tuleb seks lõpuni viia ja kogu Venemaa tema loomulikeks osadeks tükeldada.

*

Mida mõeldakse sealjuures Kirde-Euroopast?

Seda küsimust käsitleb Haushoferi väljaannete seerias Dr. Werner Essen („Nordosteuropa“. Völker und Staaten einer Grosslandschaft. 1938, Leipzig & Berlin).

Siin kirjeldatakse „Vahe-Euroopat“ kui subgermaanilist kildudevöödet (Schütterzone), millel puudub omaenda geopoliitiline keskpunkt. Kõige suurem sealseist riikidest — Poolamaa avaldada igatahes püüdu teatavais sihtides sidemeid ja suhteid otsida ning seega naabruses teatavaid eraldamisi välja kutsuda. Teda võivat seepärast koguni nimetada — koridoride riigiks: tal olla neli niisugust koridori.

Esimene — Visla koridor, ühendab teda Balti merega ja lahutab Saksamaa ära Ida-Preisimaast.

Teist tuntakse kui Vilno koridori, mida võiks aga nimetada ka Väina koridoriks, sest selle kaudu ühendatakse Poola jälle Balti merega. See koridor lahutab Leedut Venemaast.

Kolmas koridor on algidus peatunud — Meemeli koridor, mis Suvalki ümber Leedu ja Ida-Preisimaa vahele ulatub. Versailles's tahtis belglane Hymans Meemelimaa Poolale loovutada, kellele kuulub Neemeni (Meemeli) jõe ülemjooks. Meemeli koridor tähendab tungi selle jõe suudme poole.

Neljas on — Dnestri koridor, mis selle jõe kaudu ühendab Poolat Musta merega. See lahutab Venemaad Tšehhoslovakiast.

Kõigile neile koridoridele olla ühine, et seal peale poolakate ka muid rahvaid elab, niisama aga ka, et maad, mida need koridorid üksteisest lahutavad, omalt poolt neid koridore kõrvaldada püüavad. Tšehho-

slovakkia järel, kes oli „Nõukogude Venemaa lennukite emalaevaks“, tulla Poolat lugeda poliitiliselt vaieldavaks nurgaks Euroopas.

Poola püüdvat end Balti väikeriikide juhiks arendada. Kas see tal aga pärast Leeduga suhetesse astumist paremini õnnestub kui enne, see olla alles küsitav. Igatahes olla sel Balti riikide ententel alles sama vähe reaalpoliitilist tähtsust nagu Eesti-Läti liidulgi. Nad tegelda pigemini kaugete ja ohuta asjadega, nagu ühiste esinemistega Rahvasteliidus ning ühise tõrjega kolme suurnaabri sõpruse või vaenu vastu ja otsida meeleldi suhteid ainult kaugemate suurvõimudega, eeskätt Inglismaaga, kes omakorda meeleldi näeb puhverriikide võõdet Vene ja Saksamaa vahel.

Omaenda rahva- ja riigi-ideed ei olla eestlastel ja lätlastel kunagi olnud. Alles sakslased olla neid oma rahva äratundmisele aidanud. Leedu riiklik minevik olla enam kui pool aastatuhat kaugel ja sealt maadenõudmisi tuletada olevat metsik romantika ja kõige tumedam reaktsioon.

Kogu Vahe-Euroopa pidada alles lääne ja ida vahel oma valiku tegema. Sellest selguda ka seal üksikute rahvaste kõlblikuks osutumine.

„Teatav riiklik traditsioon oli Soomes juba ette arendatud, Rootsi aegu vaimseis alustes loodud ja Vene võimu all välja kujundatud.

Poolas, kus riiklus 150 aastat oli katkestatud, hoiti traditsiooni ärkvel mässude ja vandeseltsidega. Seal on ka riik ja rahvas mõnes tormis end juba kõlblikuna näidanud.

Kuna aga ühine tegu ja elamus rahvast kokku liidab ja üks riik oma olemisõigust alles kõlblikuna näitamisega (Bewährung) peab tõestama, siis peavad need väikeriigid, kelle juures, — võib olla Soome välja arvatud — selline kõlblikuna näitamine veel puudub, alles tulevikus oma kestuse kraadi tõestama. Seepärast on just sellistele riikidele saatuslik poliitiliselt ainult silmapilgu jaoks, peost suhu elada, nagu see nüüd enamasti sünnib.

Alles siis, kui need riigid teatavaid igale riigile äräjäämata torne on läbi teinud, võib selle üle otsustada, kas on õnnestunud katse, mille järel iga väikegi rahvas peab omama omaenda poliitiliselt iseseisvat riiki. Või kas just Ida-Euroopas viljakam pole mõte omavalitsusest suuremas raamis või majandusühtlusest tolliunioonis“.

W. Essen näib uskuvat, et Vahe-Euroopa riigid sündisid „saksa võitudest idas“, mida hiljem konverentsilaudade taga kinnitatud. Et need väikeriigid sõjast sündisid, see näib talle sama teadmata olevat, nagu ka kindral von der Goltzi muljed Eesti vägede „Bewährungi“ üle. Või ei loe ta sellelaadilist Bewährung'i mitte seks ehtsaks?

Ed. Laaman.

KUTSELINE ÜHTLUSKOOL.

Ühtluskooli mõte on olnud algusest peale meie iseseisvusaegse koolikorraalduse kandvamaks ideeks, sest et paljud vanema põlve haritlasist on ise läbi teinud veneaegse linnakooli ummiku, millest üle pääsis tülika era- ja iseõppimise teel.

Juhtlauset „üks riik, üks rahvas, üks kõigile ühine kuueklassiline rahvakool“ pole meil kunagi teostatud ja seega pole meie ühtluskool

olnud kunagi eeskujulik, aga ta on siiski olemas ja isegi viimane koolireform pole teda palju kõigutanud.

Ühtluskooli mõte ei vaja üldharidusliku kooli kohta pikka eestkostmist. Igal ühiskonna liikmel peab olema mingisugune elukutse. Kuna üldhariduslik kool sellele otseselt ei valmista, siis peab jääma kooliõpetajale võimalus edasi õppida järgmise astme koolis — nii kui hoonele on vajalik ehitada korra peale kord ja lõpuks katus.

Seejuures ehitavad meil paljud neljakordselt, kavatsedes katuse ehitust alles kõrgeimas kutsekoolis s. o. ülikoolis.

Paljudele on mõte kutselisest ühtluskoolist võõrastav ja arvavad koguni, et edasiõppimise võimaldamine kutsekooli lõpetajale on vastuolus kutsekooli eesmärkidega. Seda vaatekohta vabandab kutseharidusliku korralduse vähene tundmine.

Arvatavasti kujutleb enamik inimesi kutsehariduse all vaid tegevust töökojas ja põllul ja siis näib, et kutsekool peaks olema lühiajaline ja „kingsepp jäägu oma liistu juurde“.

Kes teab, et mõni kutsekool on isegi pikaajalisem sama astme harilikust koolist, jääb vahest siiski arvama, et kutsekool on kergem, õppeained lihtsamad, kogu asutis hariliku kooli kõrval nagu teisejärguline.

*

Kui kõigis koolides õpetatud ja õpetatavaid aineid nende ajaloolise tekkimise järjestuses üles kirjutada, saaksime pika tulpa usuõpetusega eesotsas. Seda tulpa võib vaadelda kui elavat organismi, mis kasvab aja jooksul edasi ja avaldab oma algul juba kõdunemist mõnede lülide väljajäämisel ja usuõpetuse äralangemisega eesotsast.

Kõigil õppeainetel on ka üksikult elundi tunnuseid — liikumine, muutused ja kasv, mille järelduseks vahest kohapealne killunemine mitmeks iseseisvaks õppealaks (näit. loodusteadus → füüsika → mehaanika).

Vanim kool lubas ainult üht õppeainet tähtsaks pidada: ainult usuõpetuse jaoks võis kujutleda kooli; aga kohe võeti kõrgeloleva usu idee elustamiseks tajutavamad, praktilisemat rakendusainestikku — muusikat ja teisi kunste appi. Samasugust rakendusülesannet pidid täitma ka antiikkeeled kui vahendajad juurdepääsuks usukirjadele.

Tarkus vajab maiste oskuste toetust, nendeta jääb ta õõnsaks ja ei saa püsida võimul. Nii esineb juba algusest peale kaks õppeainete rühma: ideid kandvad põhiained (usuõpetus) ja idee teenistuses seisvad oskusained. Esimesi peetakse tähtsamaiks, kandvamaiks, aga teiste abita ei saa elus hakkama, neid tuleb isegi järjest juurde.

Aristokraatia privileegidest on kõige püsivamaks eesõigus teistest seisustest varem kõduneda; nii on lugu ka „tarkade ainetega“, nad elavad lõpuks möödunud hiilgusest ja nende järeltulijaiks võimul on nende endised vasallid: antiikkeeled muutusid omaette väärtuseks ja on püsitud valitsejatena palju sajandeid. Isegi peale oma võimu langemist leiavad need vanad aristokraadid endile kummardajaid; et täielist haridust ei või olla ilma ladina keeleta, kuulduv vahel tänapäevalgi.

Antiikkeelte kõrvale rakendus-oskusliku väärtuse tõttu õppeaineteks tõusnud moodsad võõrkeeled muutusid mõnikord juba noorena võimuhimulisteks: XVIII sajandi Euroopa peen seltskond pidas hariduse pea-

tunnuseks prantsuse keele valdamist; see olevat ainus keel, mille abil saab kõrgeid mõtteid selgesti väljendada!

Selle vaatekohaga järellained ilmuvad veel tänapäevalgi, kui valitakse lapsele keelterohke kool, kuigi just keelte rohkuse tõttu ei osata hiljem ühtegi kasutada.

Neist näidetest peaks jätkuma kokkuvõtteks, et hariduse sisu on aja- loo vältel alatasa muutunud, samuti on ka piirjoon üld- ja kutseainete vahel pidevalt edasi nihkunud.

Ei saa täpselt eraldada, mis on üldharidus, mis kutseharidus. Mis olevikus elulähedasem, peab ehk juba mõne aastakümne pärast selle au veel praktilisematele oskusteadustele üle andma ja muutub järeltulijale vaid teoreetiliseks eel- ehk põhiaineks.

Samuti ei saa ka õppeasutisi teravalt liigitada kahte erirühma — üldhariduslikud ja kutselised — sest et neil on palju ühist õppematerjali ja ühiseid õppeaineid.

Rootsimaal on kahesuguseid kõrgema astme tehnikakoole, ühed annavad tehnilist eriharidust, teised — tehnilist üldharidust. Meil on põllumajandusliku keskkooli kõrval karjatadituse, piimanduse, aianduse ja teisi erikoole; nende suhtes on esimene — üldhariduslikuks kutsekooliks. Kui keegi tahaks näidete varal selgitada, et tänapäeva kutselistel ainetel on vähem arendavat väärtust, siis võib seda väidet täiel määral ümber lükata vastupidiste näidete esiletoomisega: et mõned kutseained arendavad isegi formaalset mõtlemisvõimet suuremal määral kui üldhariduslikud (võrrelge tehnilist mehaanikat poliitilise ajalooal).

Vahel heidetakse kutsekoolile ette, et tema ei rahuldavat oskuslikult tegeliku elu nõudmisi; seda võib osalt põhjendada kutsekooli väljakujunematusega, aga palju suuremal määral sellega, et on liialdus nõuda kutsekoolilt küpse oskuse andmist. Ei arva keegi, et ülikooli vastlõpetanud arst oleks raskelt haigele osavaim abiandja; samuti ei saa ka tööstusõpilane kooli lõpetamisel meistriga võistelda; isegi siis mitte, kui kool asub tehaste juures tehaste oma asutisena.

Selles on veel kord sarnasus kutse- ja üldharidusliku kooli vahel, et ükski neist ei vii ettevalmistust lõpule, vaid seda teeb koolile järgnev kutsetegevus — elukool.

Kool on oma ülesandega toime tulnud, kui tema kindlaks määratud oskuste ja teadmiste miinimumi juures on andnud lõpetajale kaasa huvi töö vastu ja püüet jääda kontakti oma ala eduga ja uudistega.

Elukool on suurim kool ja harilik kool peab juhtima sellele hästi lähedale.

Selle ülesande täitmiseks on kutsekool juba sisult soodustatud tingimustes.

Eesti kutsehariduse süsteem ja koolivõrk sai alguse alles 1934. aastal Kutseoskuse Osakonna asutamise järel Haridusministeeriumi juures. Varem töötasid ja arenesid üksikud kutsekoolid omapead ja neil puudus selgekujuline astmeline jaotus ja edasiõppimise korraldus. Viimasel ajal on märgata kutsekooles elavnemist seoses õpilasarvu hoogsa tõusuga.

See ei põhine vaid keskuse asutamisel, vaid enam selle keskuse — Kutseoskuse Osakonna ja tema juhi julgeil korraldusil ühtluskooli kasuks: tööstuskool on muudetud tööstuskeskkooliks, sealt pääseb mõningate tin-

gimuste täitmisel tehnikumi, tehnikumist saab võistluskatsetega tehnika-
ülikooli, kaubanduskoolist — kommertsikooli, kommertsikoolist — ülikooli
vastavasse osakonda. Selline tingimustega sidetus on ka teiste kutse-
liikide haridusastmetes.

Isegi kutselise ühtluskooli vastased peaksid vähemalt ajutiselt leppima
edasiõppimise võimalustega, kuna see on hästi edendanud õpilaste juurde-
voolu kutsekooli.

Vastaste väiteid saab kokku võtta lühidalt: kardetakse, et kutseõpi-
laste edasiõppimine läheb riigile kulukaks ja tekitab asjatundjate puu-
dust alamates kutseastmetes.

Inimeste puudust saab vältida kutsekoolide laiendamisega ja uute
avamisega; veel lihtsam ja odavam oleks mõne üldharidusliku kooli
ümberkorraldamine kutseliseks.

Selle ümberkorraldamise juurde tuleb asuda paratamatult ja viivitus
toob ainult kahju. Seisukord on küllalt karjuv, kui hulk kutsekoha pakkumisi
jääb rahuldamata ehk täidetakse ajutiste asetäitjatega; kui tööstus
on sunnitud määrama kooliõpilasele igakuulist abiraha, kohustades õpi-
last lõpetamise järel enda juures tööle; kui ühe ettevõtte kaksikkuulutu-
sele ei tule ühtegi pakkumist raamatuköitja kohale, aga kojamehe kohta
soovib 162 inimest, neist mitmed gümnaasiumi haridusega.

Kas oleks loomulik, kui vanatalude ebaratsionaalset majapidamist
ergutatakse parandustele soode ülestöötamisega, et alles uudismail näi-
data, mis kasu on uuendustest. Mis puutub kutsehariduse kallidusse, siis
pole vahe ülalpidamise kuludes nimetamisväärne, küll aga vahe alghinnas
s. o. hoone ja selle sisustamise kuludes; aga ka siin on vahe vaid siis
tunduv, kui piirduda seadmete miinimumiga; kui sihiks on asutiste ees-
kujulik sisseseadmine, kahaneb vahe jällegi, sest et ka harilik keskkool
ja gümnaasium vajaksid hästi sisustatud kabinette ja eriklasse.

Majanduslik võrdlus muutub täiesti kutsekoolide kasuks, kui asuda
rahvamajanduslikule vaatekohale, kui kuludega kõrvutada tulusid s. o.
kooli lõpetajate ühiskondlikku kasutegurit ja turustamise võimalusi.

Enne kui teostada vähest kokkuhoidu edasiõppimise takistamisega
kutsekoolist kutsekooli, tuleks kõrvaldada teisel hulga suuremad ja kaht-
lase tasuvusega hariduskulud, nagu näiteks varem nimetatud kojameeste
ettevalmistamisel gümnaasiumis.

Kutsekoolide kaudu aste-astmelt edasiõppinud isikud võivad osutada
mitmekülgse ettevalmistamise järel ühiskonnale eriti kasulikeks.

See koolitamise käik on tarvilik neile, kelle huvid selguvad varakult.
Palju head hoogu läheb kasutult kaduma, kui õpilane pääseb alles mitme-
aastase viivitusega oma lemmikainete juurde, lõpetades näiteks enne
gümnaasiumi, et pääseda tehnikaulikooli.

Väärriks suuremat tähelepanu, et sisseastumisel Saksamaa tehnika-
ülikoolidesse nõuti varematel aegadel tõendust praktika kohta, mida
viimasel ajal on suurendatud õppinud tööliste kutsetunnistuse nõudmiseni.
Erandina seisab Veimari tehnikaulikool, kuhu võetakse ainult kõrgema
astme tehnikakooli (s. o. meie „tehnikumi“) lõpetajaid!

Kaitstes kutselist ühtluskooli, pole seega mõelnud ühe uue haridus-
samba ehitamist hariliku ühtluskooli kõrvale. Uus ühtluskool kujuneb
iseendast kitsamalt, kuna paljud võivad piirduda kohapealse kutselise
haridusastmega. Seega jääb ära edasiõppimine kutse puudusel.

Kutselisele ühtluskoolile ei ole vaja takistusi, ei ka soodustusi otsida. Kavade tuleb teha, lähtudes ainult vastava haridusastme kutselise ettevalmistuse seisukohalt.

Kui seejuures kujuneks iseendast võimalus edasi õppida kõrgemas astmes, siis on see juhtunud hästi ja pole mingit alust kavu muutma hakata vaid selleks, et edasiõppimist takistada. Vastasel korral läheme oma kutsekooli korraldusega lahku Põhjamaadest, Soomest ja Saksamaast ja vaevalt, et leidubki teisi meiesarnaseid kultuurriike.

*

Edasipüüdlikkus on isikliku ja üldise edu eeltingimuseks; kui meie edasipüüdlikkus kustuks, siis kustuks ka omariiklus: ei oleks siis mõeldav võiduka Vabadussõja kordumine, mis vajab omal ajal palju fantastilist usku, eluvõõrast julgust ja hoogu, mida leidis kõigepealt noortes, eba-praktilistes inimestajates.

Noorus peab olema lennuvõimeline ja kui vanem põlv oskab seda lendu reguleerida, on pidev, äripäevane edu ja julgeolek kindlustatud. Kahjuks jääb meie küpsemal põlvil praktilisest meelest sageli puudu. Kõige selgemalt ilmneb see ametliku ja kauakestva haridusväärtuse ülehindamises. Et huvi koondub vaid koolihariduse, enamasti üldhariduse ümber, Kohtla ja Hiiumäe ühistavate vaid gümnaasiumist, rahvaülikoolid edenevad visalt, see näitab, et kooli juurde ei kihuta mitte haridusjani, vaid kooli kaudu nähakse ainsat võimalust elus edasi jõuda. Vanemad inimesed ei pääse lahti Vene aja mälestusist, millal isegi linnakooli haridus võimaldas kiiret tõusu ja head tulu.

Hariduslik edasipüüdmine on muutunud suurelt osalt mõttetuks ülesronimiseks ja leidub gümnaasiume, kus 80% õpilasist võtab järeleaitamistunde. Kurb on vaadata üles rühkimas inimesi, kellel puuduvad vastavad huvid või aineained, või anded, sageli kõik korraga. Pikaldaselt ja igavalt läheb tõus ja vähe on loota sellest kasu ühiskonnale.

Kui maja ehitus läheb kapitali, või tööliste, või asjatundliku korraldaja puudusel liiga aeglaselt, siis arvutavad kõik möödaminejad kahjusid kaduma läinud üüridest. Aga veel suurem on kahju inimeste ebamajanduslikust ülesronimisest! Saab hoone katuse alla, on vaja teda veel sisustada. Mitmed ei saagi nii kaugelt ja siis kuulub kaebusi, et see ja teine üliõpilane ei oska isegi noorteringile midagi pakkuda.

Paljud isik-ehitised ei jõuagi kõrgelekatsetud ehitusega katuse alla ja moodustavad oma poolikute teadmiste ja segase enesetundega hõlpsalt rebeneva materjali ühiskonna struktuuris. Tänapäev pole suudetud pidurdada vähekaalutud ülesronimist haridusredelil ja see haigus võib vähemal määral nakatada ka meie noort kutsekooli.

Viga seisneb selles, et on püütud energiat lämmatada, pidurdada, kuna oleks pidanud energiat reguleerima ja juhtima õigematele radadele:

1. Ei tule nõuda kohtade täitmisel suuremat haridust, kui see ameti korraldajaks täitmiseks vajalik; samal ajal vajaks teha ülikoolist vähema kutseharidusega isikute õigused iseseisvas ettevõttes võimalikult avaraks. Kui meil täidab raudtee depoo ülema kohuseid insener, aga Saksamaal — tehnik, siis on siin midagi korras ära, kui meie ei taha pidada oma inimesi rumalamaks ja koolide tasemeid halvemaks.

2. Tuleb tõsta meie liiga madalat elustandardi, mis kipub kohati töö-
rõõmu lämmatama. Keldris ajab kartul päikese puudusel nii pikki kasvu-
sid, nagu ei iial päikese paistel, aga kasvud on haprad. Vahest koolita-
takse suures puuduses ainsa lootusega hiljem vähegi enam teenida.
Kehvus ei erguta edasi õppima, vaid piitsutab selleks.

Isiklikku keeldumist võib kaugele arendada, kui on olemas suuri,
haaravaid eesmärke, nagu meie iseseisvuse idee Vabadussõjas või ma-
ilmavallutamise mõte mõnel suurrahval. Aga selle juures peab valvama,
et pinge oleks arvestatud ja et kõrgpinget jätkub vaid lühemaks ajaks.
Iga taime vajab parajal määral vihma ja päikest; inimestel on vaja töö-
pinge ja töötasu suurust ja vahet nii reguleerida, et poleks liialdusi
ühelele poole — ei liiga rasket ega liiga kerget elu. Seda parajat vahe-
korda määrab töörõõm ja ettevõtlikkuse kõrgseis. Selle saavutamiseks
peab majandusteade muutama vahest majanduskunstiks.

3. Tuleb hoolitseda kutsekooli kui meie oludes alaealise uustulnuka
ulaluse ja seadmete eest ning jätta paleede ja gümnaasiumide hoonete
ehitused teise järjekorda.

Pole imestada noorte tungi kõrgemasse kooliastmesse, kui oma kool
äratab vähe aukartust, asudes endises saunas või haigemajaks kõlbma-
tuks tunnustatud hoones, või peab end tõmbama iga poolaastaga koo-
male, andes ruumi astmelt kõrgemal seisvale koolile.

Meie elame ju nii jõuka ajal, millal kerkivad ilupargid ja kavatse-
takse loomaaia asutamist ühes talvitushoonetega eksootiliste loomade
jaoks! Kas ei jää nurka surutud kutseõpilasel tunne, et tema tegevus pole
auväärne. Alles korralikkude koolihoonete ja korraliku õppevarustise
juures saab teha korralikku tööd ja kasvatada iseteadvust ning täit lugu-
pidamist oma õppeasutise, haridusastme ja kutse vastu.

E. Nurmiste.

KIRIKLIKKE PÄEVAMURESID.

Et kirikul kui nüisugusel on täita suured ülesanded sotsiaalse kasva-
tuse alal ka praegusaja ühiskonnas, see näitab olevat paljudele vaielda-
matult selge. Lahkarvamusi ei tarvitse esineda ka selles küsimuses, mil-
line nende ülesannete ligem iseloom ja tähendus peaks olema. Milles
aga arvamused erinevad võivad ja osalt erineva peavadki, on küsimus,
kuidas kirik oma ülesandeid teostab, milliseid vahendeid ja võtteid ta
seks otstarbeks tarvitab. Aga ka siin on arusaamade ühtlustajaks viimaks
tulemused ise. Ja selles suhtes on olnud sõnavõttud meie kirikliku olu-
korra üle juba kauemat aega kaunis pessimistliku ilmega. Ka kiriku
enese aruanded ei sisalda kuigi palju lootustandvat. Erilise kontrastsu-
suga see asjaolu paistab silma siis, kui võrdluseks pilk peatuma jääb
skandinaavia ja soome kirikule, kus see juba sajandeid on silmapaist-
vaks sotsiaalseks ja vaimlis-kultuuriliseks teguriks säärase endastmõiste-
tavusega, et seda isegi kõige radikaalsemad poliitilised ja maailmavaat-
telised doktriinid mainimisväärset kõigutada pole suutnud. Sümpaat-

seima eeskujujoonena üldilmelt konservatiivse usulise tegevuse kõrval sealseis kirikuis on nende avar suhtumine haridus- ja kultuuriküsimusisse. Tihe kristlikkude rahvatükkoolide võrk on selle ilmsemaks tunnuseks.

Neile eeskujudele viitamine on alati esile kutsunud vabandusi meie kiriku erilaadse mineviku arvel. Isandate kirikuna ta pole õieti millalgi olnud tõeliseks rahvakirikuks — välja arvatud üksnes vennastekoguduse aegadel, mille usuline ja kõlbeline renessanss ent peagi kiriku enese rindel maha suruti. Kuigi meilgi kirikut tohib pidada rahvahariduse hälliks — siis tegelikult loobus ta oma sellesuunaliste taotluste arendamisest päris arusaadavalt põhjusil niivõrt varakult, et ta uuemaegsed püüded hariduse alal üldse enam mainimist ei vääri. Isegi usuõpetuse edasijätmist meie rahvakooli ei saa pidada niivõrt kiriku teeneks, kuivõrt just meie rahva enamiku harjumusliku rutiini eneseavalduseks. Kui see küsimus nüüd rahvahäältelesele panna — võiks karta sootuks teissuguseid tulemusi.

Teiseks vabanduste hälliks on olnud meie kiriku administratiivne ja riiklik seisund. Kuipalju pole nurinat olnud meie kirikliku elu põhikorralduste puuduste arvel või ka majanduslikkude raskuste arvel, mis täie ulatusega ilmnesid kiriku riigist lahutamise puhul. Isegi säärased häälid, mis on nõudnud või vähemalt ilmse sümpaatiaga suhtunud kõigisse võimalikesse kiriku riigistamise katseisse, pole olnud haruldased. Tegelikult neis muidugi kajastus vaid tolle „vana hea aja“ mälestus, millal kirikuõpetaja oli „kirikhärra“, kes oma kihelkonda mööda suvatses sõita mugavas kalessis, muretult oma tööd teha suure kirikumõisa majanduslikul kindlustusel jne. Hoopis põhjatatunat pahameelt aga tekitas kirikuringes meie riikliku iseseisvuse algupoolel valitsusvõimu suhtumine, milles kaasa helises küllalt ohtrasti poliitilisel doktrinarnismil põhinevat sallimatust kiriku kui niisuguse vastu ja mis omakorda ta väärikut ja positsiooni avalikkuse ees aitas kõigutada.

Ulatuslik murrang suhtumises kirikusse ja tema ülesannetesse aga saabus koos meie riikliku elu ümberkorraldustega. Endine vaade, mille järgi kirik oli mõistetud otsekui ajalukku, kaotas nüüd oma kehtivuse. Ses mõttes on 1934. a. jõuludeks kehtimapanud uued kiriku põhimäärused otse sümboolse tähendusega riiklikuks aktiks: selle sammuga õigupoolest meie kirik omandas esmakordselt täie tunnustuse riigivõimult. Sisuliselt oli uus määrustik koostatud muidugi silmas pidades endise olukorra puudusi. Oli päris arusaadav, et endine kirikuvalitsuslik kord meie laiemat kirikupublikut enam kui tüüdanud oli. Keskvallitsus, kellel polnud küllaldast võimu vaheleastumiseks sageli puhkevate kirikutülidde puhul — pahanduse korral oli eraldumine üldkirikust üpris lihtne — omandas uute määruste alusel hoopis avaramad võimupiirid, mille abil loodeti tuua otsustav pööre senisesse pahelisse olukorda. Tõepoolest: ei möödunud tollal peagu ainustki valimist, millal poleks puhkenud inetuid intriige, mis sageli paisusid otse alandavaiks ekstsessideks meie koguduste elus ja andsid rohket materjali eelkõige ajakirjanduslikele vahelugemisile. Nüüd, millal kirikuvalitsusele ja piiskopile isiklikult peagu maksimumalsed võimupiirid usaldati, loodeti sellelaadsele korruptsioonile kiire lõpp teha. Lootusi paisutas seegi asjaolu, et uue piiskopi ametisse astudes senised „ketserid“ amnesteeriti ja taas vastu

võeti üldkirikusse. See oli vähemalt hea tahte sümpaatne avaldus koostööks rahvusliku rahvakiriku ehitamisel.

*

Ometi säärase optimistlikkude lootuste kiuste peatselt hakkas ajakirjanduse veergudel ilmuma arvustavaid sõnavõtte meie kiriklikkude olude kohta. Seoses kirikliku administratsiooni teiskordse ümberkorralduse kavatsustega muutus sõnavõttude toon kohati hoopis etteheitvaks. Teatava üllatusena avalikkusele tundus seegi, et mainitud kirikuvalitsuse poolt esitatud kavad kaugeltki üksmeelset vastuvõttu ei leidnud ka kirikuringides enestes, mistõttu nad lõppeks hoopis päevakorrast kõrvaldati — kas jäädavalt, see pole senini selgunud. Juba siis hakati teravamalt kõnelema meie kiriku töötulemusist ja juhiti tähelepanu administratiivsete ning majandusküsimustega koormatud kiriklikkude nõupidamiste ja usuteadlaste kokkutulekute päevakordadele. Toonitati enama huvi tarvidust sisulise problemaatika vastu jne. Kuid need sõnavõttud jäid hüüdjaks hääleks kõrbe. Oma vastuseis sääraseile kirjutisile armastasid kirikutegelased tarvitada ainult kurjustavat tooni ning avaldada imetlevat pahameelt vähikite vastu, kes julgenud arvustavalt häält tõsta kiriklikes asjus. Ei väsitud toonitamast, et meie usu- ja kirikuelu sammub ainult pidevat tõusurada. Kõik kiriklikud aruanded — vaatamata, et muidu peagu igal leheküljel leidub kõige kurvemaid andmeid usuelu leigusest meie kogudusis — lõpevad otse traditsiooniliselt optimistliku halleluuja.

Ootamatult kriitiliseks on aga meie kirikuasjad kujunenud viimasel ajal. Seoses mõningate kutseeetilist laadi küsimustega, mis ajakirjanduse andmeil olla lahendatud, on arenenud elav poleemika rea juhtivate kirikutegelaste vahel, kelledest üks isegi seetõttu kirikuvalitsuslikult kohalt tagasi astus. Taas on käibel pahandeline sõna „kriis“ meie usu- ja kirikuelus. Mis on öieti lahti? Et asi küllalt tõsine, seda tunnustavad viimaks mõlemad vaidlevad pooled — erinetakse vaid lahendustee määramisel.

Mainitud vaidluste sisulist külge jälgides peab tunnistama, et siin tegu on siiski vägagi põhiliste küsimustega. Tundub, et üksikasjad, mille taustal kirikumehed ise on hakanud kõnelema kriisist meie kiriku elus, on olnud vaid tõelise olukorra väliseiks tunnuseiks, mitte selle tõelisiks põhjusiks. Viimased näivad peituvat hoopis sügavamal — meie kiriku vaimse ilme ja suuna küsimusis. Ja siit vaadelduna kogu päevakorral olev problemaatika võtab hoopis uue ning olulisema ilme, kui et sellest vaid nentides mööduda. Asjaolud, mille ligema kaalumise vajadust juba ammu korduvalt on toonitatud, on nüüd automaatselt tõusnud päevakorrale. See omakorda näitab, et meie kirik vaimselt kaugeltki pole tervikuline. Üksmeele ja siserahu saavutamine on siiski olnud ainult deklaratsiooniks, mille reaalsed alused on osutunud mitte küllalt kandejõulisiks — teisi sõnu: mitte küllalt kaalu- tuiks ja läbimõelduiks. Torm, mis on puhkenud, on rahulolematuse ning osalt isegi teatava pettumuse tunnuseks. Efekt, mis arvati mõjuvat kiriku autoriteeti restaureerivalt, on jäänud liiga lühiaegseks ja ettevalmistamatuks, et anda soovitud tulemusi. Seetõttu tuleks loomulikuks pidada, et neis küsimusis vastavad kiriklikud organid peatselt kindla seisukoha saavutaksid asju mitte enam juriidiliselt kaaludes, vaid

sisuliselt selgitades. Pole mõeldav, et sääraste erinevate seisukohtade juures võiks kõnet olla siserahust, mis omakorda on oluliseks eelduseks meie kirikliku töö viljakuse tõstmisele. Kusjuures muidugi võimalik on ka piiblikristlaste koostöö ühise eesmärgi suunas, ilma et vaidlused paisuksid sallimatuse ja isiklikkuste avaldusiks. Mainitagu, et vaimsele avarussele vaatamata kahjuks meie kiriku nn. „liberaalid“ oma tooni ja vaidlusviisi poolest kaugetiki maha ei jää keskaegsest Lutherist — kas see asjale kasuks on, otsustagu vaidlejad ise.

*

Suunaküsimuste kõrval häirib viimasel ajal meie kirikut ka tööjõude mahutamisküsimus. Kui ses suhtes aastaid tagasi ühes ajakirjanduslikus jutuajamises kaunis optimistlikult tulevikku vaadati ja väideti, et iga aasta meie kirikule vähemalt kümme kõrgema haridusega usuteadlast tarvis läheb, siis on need väljavaated osutunud ülimal määral petlikeks. See omakorda mõjustab halvavalt vastava teaduskonna tegevust, milles hulk kasvandikke õigupoolest valmib „vaimseks proletariaadiks“ selle sõna kõige pahemas mõttes. Möödunud usuteadlaste jaanuarikonverentsil seisis küsimus päevakorras. Tookordne lootusrikas ettekanne töövõimaluste üle meie kirikus äratas tormilisi mõttevahetusi, millele ei puudunud isegi teatav parlamentaarne ilme. Ja tulemused? Muidugi seotud äärmiselt suurte raskustega, kuid hea tahte juures siiski mitte võimatud. Asja traagiline joon seisneb aga selles, et samal ajal peagu üksmeelselt toonitatakse väheseid töötulemusi — kuna suur osa tööst vaimuliku ametiisiku ülekoormatuse tõttu lihtsalt tegemata jääb. Milles seisneb viga?

Tundub, et selle probleemi lahendamine teataval määral on samuti meie kiriku vaimse ilme ja suuna küsimus. Etteheited välispidisesse takerdumise suhtes on siiski õigustatud olnud. Meie kirik on pühendanud küllalt jõudu välisele organiseerimistöele. Siin ta peamine tegevus on seisnenudki. Meie kirikuõpetaja on selle sõna kõige tõsisemas mõttes „vaimulik ametikandja“ — mitte hingekarjane. Meest, kelle hoolealuste „hingede“ arv ulatub kümneisse tuhandesse, nimetada veel hingekarjaseks selle mõiste parimas tähenduses, on lihtsalt asja karikeerimine. See tõttu vaimuliku töö on paratamatult pinnapealne, võimetu keskendumis millessegi. Ta jääb ühelt ametitalituselt teisele tõttavaks ametnikuks, kelle vabad momendid seejuures on koormunud koolitundidega ja seltskondliku või isegi poliitilise tegevusega. See olukord peaks panema kirikumehi väga tõsiselt mõtlema. Kui tahetakse, et ristiisu eluväärtused tõesti meie rahvale omaseks saaksid, siis tuleb kiires korras senine tööviis revideerimisele võtta. Deklaratiivsete jutluste, tõttavate ametitalituslike kõnede ja ettekannetega ei saavutata midagi, kui sellega ei kaasne asjatundlik ning igakülgne hingehoiuline tegevus meie kogudustes. Ses suhtes võiksid meie vaimulikud märksa rohkem õppida põhjamaade naaberkirikuilt.

Töösuuna ja -meetodi revideerimine lahendaks iseendast ka uute jõude töölerakendamise probleemid. Võibolla polegi siin koguduste killustamine — mida muide meie koguduste ringes liigagi agarasti kardetakse — esmatähtis. Olulisem oleks koguduse töö ja g a m i n e teatavaiks erialadeks ja vastavad alad anda sellele sobivaima isiku hooleks. On

ju pikemata selge, et igrüks ei sobi hingehoiu vastutusrikkale tööle, samuti mitte noorte- ja lastetööle. Kuid samas võib säärane isik olla esmajärguline jutlustaja või liturg. Pole vahest kuigi otstarbekohane ka ametijagamine pea- ja abiõpetaja kohtade loomisega. See tekitaks arjatut konkurentsituunnet ja kahjuks ka hõõrumisi — kui mitte õpetajate eneste, siis ikkagi koguduse enese kildkondade vahel. Hoopis alusetu on aga see väide, nagu sõltuks uute tööjoudude rakendamine ainult või siis peamiselt meie koguduste majandusest. Siin unustatakse vana tõde: mida elavam on koguduse töö, seda kandvam on ta ka majanduslikult. Loomulik, et suured, kuid surnud kogudused vaevalt suudavad maksta oma õpetaja palga!

Kirjeldatud tööaotuse eelduseks on muidugi võimalikkude erialaline spetsialiseerumise võimalus. Ses suhtes peaks leitama mingi sobiv tee juba studiumi vältel, kuid eriti veel prooviaastal. Ei teeks viga, kui just viimase sisustamiseks kindlam kord ja nõuded kas või tarbe korral erimäärusega fikseeritaks ja nende täitmist vastavate kiriklikkude organite poolt siis ka kõige tõsisemalt kontrollitaks. Just siin peaksid kõige paremini selguma kandidaadi isikupärased võimed, mille alusel teda otstarbekamalt saaks juhtida sobivale erialale töötama. Kuid spetsialiseerumisele võiks teatav teoreetiline alus rajada juba studiumi vältel. See omakorda eeldaks aga ennekõike praeguste Usuteaduskonna õppekavade kui ka õppemeetodite kaunis põhjalikku ümberkorraldamist, mille tulemusena omakorda võiks ette näha ka õpiaja kestuse pikenedmist. Viimast ei tuleks sugugi eriliselt karta, kuna see toimuks ikkagi parema väljaõppe tarvis ning edukama kutsetöö huvides. Mainitagu, et praegused õppekavad Usuteaduskonnas sisuliselt peagu terveni pärinevad vene ajast ja isegi Noa-aegse „kursuste-süsteemi“ kummutamine õnnestus alles möödunud õppeaastal — kuigi selle vastu rahulolematust tunti juba aastakümneid varem. Loodetavasti ka uute õppekavade töötlemisel arvestatakse juba tõsisemalt ajanõudeid ja luuakse enam võimalusi spetsialiseerumiseks.

Veelgi olulisema küsimustesarja moodustab juba ametisolevate võimalikkude enesetäiendamise probleem. Tõtt öelda leidub vaevalt mugavamad elukutset, kus nii suure rahuga kõik Ülikoolis omandatud teadmised ja oskused võidakse kutsetegevusse astudes nurka heita. Teatavas kildkonnas on isegi kodunenud säärane vaade, nagu oleks usuteadusliku mõtlemisviisi minetamine koguni vajalik ja kasulik. Leiduvat seeniore, kes seda isegi kaunis ultimatiivselt oma kandidaatide käest olevat nõudnud — kurb tõik, mida nagu küll ei tahaks uskuda. Just meie kiriku vaimse kvaliteedi huvides peaks ka siin teid ja võimalusi otsitama vastupidises suunas ja ametikandjatele pidev enesetäiendamine kui mitte muidu, siis kohuslikuks tehtama. Seda saaks korraldada kursuste, loengute, suvipäevade jne. teel. Neist osavõtnuid võiks atesteerida ja neile näit. kandideerimise puhul lubada soodustusi. Kuid seesuguse vastutusriikka kutse sisuline värskendamine lausa saatuse ja ametikandja enese hooleks jätmine on otse lubamatu väärnähe. Kujuteldagu, mis saab arstist, kes unustaks kontaktipidamise uuemate saavutustega omal erialal? Või pedagoogist, kes püüaks kogu edaspidise kutsetegevuse vältel elatuda studiumi aja kogutud palukesist? Ja ometi jääb kiriku ja usuasjus sõnavõtte jälgides mulje,

nagu seisaksime meie oma usuteadusliku hariduse poolest kaunis kaugel minevikus. Tulemuseks ongi siis sageli kurdetatav olukord: kirik jääb tüh- jaks, jutlused hõredaks. Aeg on tõotanud pastorist mööda. Ta leiab kontakti veel ainult vanema põlve väsimahakkavate esindajatega. Paljude küsimuste otsustamisel jääb mulje, mis ei ärata küllalt usaldust otsustaja kui eriteadlase vastu. Kahjuks näitavad andmed, et meie kirikus ametite usaldamisel ilmsesti kõike muud arvestatakse, kui kandidaadi sobivust ja kvalifikatsiooni. Sest peagu reeglipäraselt võib jälgida kum- malist seika: mida nõrgemate teadmistega ülikoolist, seda kergem näib olevat pääs paremale kohtadele! Mis siis imestada, kui avalikkuse ees sageli oma „asjatundlikkusega“ edvistavad nagu nõiaväel üleöö „spet- siks“ kujunenud ametikandjad-noorukid!

Lõppeks mainitagu, et uute jõudude töölerakendamise muret aitaks tunduvalt vähendada ka uute tööväljade arvamine kirikus. Erilist huvi peaks äratama muidugi haridus- ja kultuurialad, mis meil täielikult söötis seisavad. Kirikliku ajakirja küsimus on ikka veel rahuldavalt lahendamata — sest nädala sündmusi kordava ning paari hingekosutuslikku kirjutist sisaldava ajalehena ei suuda ta ometi täita oma ülesannet — pealegi, kui seda tööd tehakse muuseas teiste ametite kõrval. Sama lugu kordub meie vaimuliku kirjan- duse alal ka laiemas mõttes. Pastorid loevad ise võrratult vähe, kogu- dused samuti. Ja ometi on ilmne, et iseendast ju ükski raamat kellegi nina ees ei avane. Selleks on vaja panna inimesi tööle, asjatundlikult organiseerida ja korraldada — ning asi hakkaks edenema. Kristliku rahva ülikooli asi on samuti võõras. Kõneldud on sellest ammu — peagu igakord, kui mõni ekskursioon on tagasi tulnud Rootsist või Soomest. Muidugi nurisetakse: r a h a p u u d u s andvat end kõikjal tunda. Ei: loiduse ja leiguse rohkus on siiski peamiseks tõkketeguriks. Ja mis õigusega siis veel pahandatakse kristliku kasvatuses vähesuse üle, kui ise selle heaks sõrmegi ei liigutata ega millelagi ei riskita!

*

Muidugi pole eeltoodud read mõeldud ei parastamiseks ega muuks kurjustamiseks. Küsimused aga sisuliselt puudutavad meie kiriku töö- vilju niivõrt oluliselt, et neist vaikides möödumine oleks enam kui lubamatu. Kriisituuled meie kirikus praegusel silmapilgul on hoiatavaks sümptoomiks endise joone jätkamise suhtes. On tarvis põhjalikku murrangut mitte meie kiriku õpetuslikkudes alustes esmajoones, nagu seda ekslikult mõnelt poolt paratamatuks peetakse, vaid murrangut meie ametiisikute mentaliteedis ja nende aru- saamades kiriku tõelisist ülesannetest. Kirik pole mitte selleks, et pari- sajale ametikandjale võimaldada mugavat oleskelu pastoraatides ning harrastada moraliseerivat kõnekunsti pühapäeviti kella kümnest alates — vaid et ta oma Isandat teenides kogu meie rahvast aitaks kasvatada ja õilistada selle vaimu suunas, mis siiski — teooriate kiuste — on teostatav ja mille teostamisel mitte ainult üksikuile isikuile, vaid tervele rahvale on hinnatamatu tähendus.

E. Salumaa.

RIIGIVARADE DETSENTRALISEERIMISEST.

Majandusministri eelarvekõned ja sellele järgnevad eramajanduse esindajate sõnavõttud eriti Riiginõukogus sisaldasid ohtrasti tähtsaid põhimõttelisi seisukohavõtte meie majanduspoliitika suuna kohta. Need on leidnud elavat kommenteerimist nii ajakirjanduses kui asjaomastes ringkondades. Majandusministri kõnet on nimetatud otsekoheseks, täis üldhuvilist realiteeditunnet ning seetõttu ka sügavalt mõjuvaks. Eramajanduse esindajate kõnedest oli kahtlemata kõige enam ette valmistatud J. Puhk'i kõne, „mis küll samuti silmapaistev oma otsekohesusel, oli siiski liiga teoreetiline, radikaalne ning liiga kutseesinduslik, nii et sellele saaks rajada mingit teostatavat majanduspoliitilist programmi“. Nii „Uue Eesti“ juhtkirjaniku hästitabatud kokkuvõte.

J. Puhk oma kõnes rõhutas küll, et ta ei süüüdistata tema poolt ettetoodud väär-suundades meie praegust lugupeetud majandusministrit ja et eramajandust ja eraalgatust pidurdavad tendentsid meie majanduspoliitikas tulid ilmsiks juba riigi loomisaastal, kus majanduselu ülesehitamine toimus sõjaaegse majandusinertsiga survel ning sõjaga kaasaskäivate psühhooside mõjutusel. Ometi jälgides kõne üksikuid iseloomulikke passusi ja võttes ka kõnet tervikuna, ei ole kahtlust, et selles väljenduv mõttelaad ja -suund on diametraalselt erinev majandusministri poolt esitatud majanduspoliitilistest sihtjoontest.

Majandusminister tunnistas arvameelselt, et ta ei taha reguleerida mitte mingi doktriini pärast, vaid ta on püüdnud reguleerivalt vahele segada ainult kisendavate tarviduste korraldamiseks ja et on lubamata ainult dogma pärast häirida majandustegevust, juhtides vägivaldselt ja kunstlikult kapitale ning käitisi riigilt erakättesse või vastupidi. J. Puhk peab aga sirget joont, näeb ainult tema poolt esindatava eramajanduse kitsaid kihihuvivisi, kus näib olevat vähe maad mõistetele nagu üldhuvid ja ühiskondlik ühistunne. Eramajandus on kuulutatud niisuguseks pühaduseks, mille tegevusvälja riiklik puutumine toob endaga kaasa mitte ainult kodanike loiduse ja isetegevuse ja algatusvõime languse, vaid ka üldise vaesuse, pauperismi. Pangem tähele: riikliku reguleerimise tagajärjel pidi kõike kokkuvõttes kümnekond suurkaupmeest ja -ettevõtet loobuma teatud tegevusharust, osa neist ainult osaliselt, kuna reguleeritud ala oli neil ainult kõrvalharu, nüüd aga tehakse kodanike märtriks, kelle isetegevus hirmsasti kannatavat. Tõesti kurb lugu: või, liha, kanamunade ekspordi ja teraviljakaubanduse tsentraliseerimise läbi ei tea kodanik-põllumees enam, kas maksab piima meiereisse viia, siga ja kana kasvatada või vilja maha teha, teda peab vallutama mingi loiduse ja lootusetuse tõi. Tegelikult elust teame aga otse vastupidist. Toodang ei ole langenud, vaid tõusnud. Ja et see laialdasim kodanikekiht sammuks vastu vaesusele, selle tõenduseks meie teada ei ole mingeid andmeid. Ja et riigi minekuga tööstusaladele (meie senikasutamata loodusvarad!), kuhu eramajandus minna ei riskinud, on organiseeritud vaesust, on tõi, aga ainult ses mõttes, et seda vaesust on vähendatud töömahu suurendamisega.

J. Puhk on korduvalt kõnelnud suurest riigistamisest, kolossaalsest etatismi võidukäigust, tuues nüüd ette, et üldistest eelarve tuludest „lõiga-

tavat" rohkesti 33% riigi ettevõttele, sest tulu riigi ettevõtetest ja varandustest tõuseb 1939./40. a. eelarves 35,5 miljoni kroonini. Harilik surelik, kodanik, võiks öieti selle üle rõõmustada, sest vastasel korral oleks tulnud puuduv osa katmisele kodaniku taskust maksudena. Aga et ülesseatud doktriini pärast siin rõõmustada ei või, siis vaatame lähemalt, mis on need 35,5 milj. krooni.

Lõviosa, nimelt 15,6 milj. kr. annavad sellest riigiraudteed, edasi järgnevad tulud riigimetsadest 8,4 milj. kr., post, telegraaf, telefon 7,0 milj. kr., riigi sadamad ja laod 1,6 milj. kr., mitmesugused riigi ettevõtted, need on: Pikalaenu Pank, Riigi Metsatööstus ja Riigi Trükkikoda kokku 1,4 milj. kr., tulud riigile kuuluvailt väärtpabereilt, fondidelt, laenudelt ja arvetelt 1,0 milj. kr., tulud mitmesuguste varanduste müügist, rendid jne. 0,5 milj. kr. Kokku 35,5 milj. kr.

Kui aga riigi 1939./40. a. eelarve ettepanekut ka kulude poolelt lähemalt silmitseda, selgub, et meil on tegemist brutoeelarvega, kus need 35,5 milj. kr. oma rõhvas enamuses ei koosne puhtast tulust, vaid et nende tuludega käivad ka kaasas üsna aukartust äratavad kulud, millede lahutamise järele võtab kogu küsimus hoopis teise ilme. Nii jääb kulude mahaarvamise järele puhastulu raudteedest ümarguselt 872.000 kr., riigimetsadest 5,5 milj. kr., post, telegr., telefon 1,2 milj. kr. jne., kogusummas 10,8 milj. kr., mis teeb välja sel alusel ümberarvestatud netoeelarvest ainult 13,3%. Ons see kõrge? Või kas maksab seal kõnelda mingist etatismist või veel vähem selle võidukäigust, kus ainult raudteed, post ja riigimetsad moodustavad 35,5 milj. kroonist 31,0 milj. kr. ehk 90%. Kui nüüd kord ometi hakatakse J. Puhk'i retsepti järgi käima ja tuleks see oodatud suur detsentraliseerimine, siis, et see oleks tõhus ja annaks tulemusi, peaksime asuma kõigepealt riigiraudteede, posti ja riigimetsade erakätesse toimetamisele. Mis see praktiliselt tähendaks? Kes on need kodanikud, kes suudaksid seda vastu võtta? See tähendaks seda, et nendeks k o d a n i k k u d e k s osutuksid üksikud ärimeeste grupid, iga-sugused vaheltkauplejad jt. tegelased, kellest suur osa kõigepealt jookseks riiklikesse pankadesse — selleks krediite hankima. Aga mis ütleksid selle kohta need laiad kodanikemassid, kes peavad nende asutiste teeneid igapäev kasutama? Ei ole mingit kahtlust, mis need k o d a n i k u d selle kohta arvavad. Näib küll nii, et see liiga sagedane k o d a n i k u nimi teatavate majanduslike ringkondade esindajate suus on selleks liiga hõre viigileht, et varjata nende ringkondade otseseid huvisid.

Neid huvisid on juba kord selle ajakirja veergudel õige nimega nimetatud. See on mammonism, mis tõstab jälle pead. Jah, see näib olevat üks meie kodukasvanud „isme", mida tahetakse üksikute huvides üldsusse immutada... ja sõnades lubatakse jutlustada isamaalsust ja rahvuslust... ka ähvardava võõra ikke all.

Siin me tuleme ühele häbistavale, kui mitte rohkem ütelda, passusele eramajanduse (kahjuks) ringkondade esindaja kõnes. Peab tõsiselt imestama seda otsekohesust, millega ka julgetakse oma nõrkade väidete toetuseks välja tulla. Kui me oma töödes ja tegutsemistes, oma riigi ja rahva heaolu tõstmisel, oma s u v e r ä ä n s u s e s juba kahtlema lööme, siis hakkame ju ise vaime välja kutsuma ja kardetud saatust kaela

tõmbama. Või mis peavad Eestit kandjad rahvuslikult mõtlevad ringkonnad, eriti aga noored, eesti asjast, tööst ja kantavatest raskustest tuleviku heaks arvama, kui kuulevad nii kõrgelt kõnetoolilt ettekantud vihjeid ühe väikerahva kurbadest kogemustest. Kas ei tähenda see välispidiselt ettenägelik riigitarkus sisult arglikku kõssitamist ja oma tublit annust püha naiviteeti! Sest kust me teame, et nüüdisaja igasugu moodsate võtete juures üksikute kätes olevad varad jäävad rahvale, võib-olla isegi neile üksikuile püsima? Küll on aga kaasaegsest ajalooast teada, et just india maharadžade poolehoidu võitmiseks Inglismaa hoiab ära India iseseisvumise...

Seesuguste hoiatuste kuuldavõtmine mitte ainult ei halva riiklikku reguleerimist, vaid on kahjulik riigi prestiižile üldse. Siit võib välja areneda üpris hädasohtlik mõtte- ja teguviis: midagi riigi, midagi üldsuse heaks, igaüks korjaku endale, kuidas oskab ja suudab ja viimast puregu hundid... Jah, see on kah arusaamine. Kuid risti vastukäiv sellele, mida majandusminister on püstitanud, kui ta kutsub ühiskondliku ühistunde nimel kaastööle kõiki neid, kes näoga tuleviku poole — mitte üksikutele kapitalide kogumiseks, vaid rahva elatusstandardi tõstmiseks" ... sest „meie poleks oma Vabadussõja heroilisemates jõupingutustes võidule tulnud, kui juba enne seda heitlust oleksime omanud klassikalist kapitalistlikku ühiskonda: oma rikkaid mõisnikke, vabrikante, pankureid ning oma jõuka klassi poolt ekspluaateeritavat tööliklassi" (ERK 1939, nr. 1, lk. 16).

Kas võivad J. Puhk ja tema mõttekaaslased kinnitada, et Eesti saatus ei too talle enam hetki, kus veelgi vaja kõigi kodanike üksmeelt ja võib olla veelgi heroilisemaid jõupingutusi?

L. Talmets.

SISEPOLIITILINE RINGVAADE

RIIGIVOLIKOGU TÖÖVÄLJALT.

Rahvaesinduse tööväljal on märkimisväärne, et Riigivolikogu jõudis riigi 1939./40. aasta eelarve vastu võtta alles Vahariigi 21. aastapäeva eel, pidades 22. veebruaril kaks koosolekut eelarve vastuvõtmiseks. Viimsel eelarve koosolekul tõsteti rvkl. T. Kindi poolt üles tööteenistuse küsimus, kusjuures kõneleja täie rinnaga pooldas tööteenistuse sisseseadmist. Rvkl. T. Kindi optimismi tööteenistuse küsimuses ei jaganud aga sotsiaalminister O. Kask, kes rõhutas, et ei tule arvata, et selles küsimuses on kohe võimalik kopeerida teisest riigist. „On päris selge, kui materjalide kogumises nii kaugel ollakse, et konkreetse kuju võtab ja selgub, et tööteenistus meie oludes üldse teostatav on, siis tuleb see parlamendi ette“ — lõpetas minister oma mõttekäigu.

Samal koosolekul äratas elevust sotsiaalministri vastus rvkl. Kindile tööbörside küsimuses, kusjuures minister O. Kask tegi T. Kindile selgeks, et viimane on tööbörside kulude käsitlemisel esinenud Riigivolikogu ees ebaõigete statisti-

liste andmetega. Ministri andmete järele läheb iga Põllutöökoja tööbörsi tööline riigile maksma 10 kr., samal ajal kui omavalitsuse tööbörsi tööline maksab 1—2 kr. Sellejuures märkis minister, et Põllutöökoja konventide tööbüroode vastu pole töölikonnal usaldust. „Tööturu korraldamise ja ümberkorraldamise küsimus on niivõrd tähtis, et siin tuleb leida tee, kuidas seda ülerügeliselt lahendada nii, et ta rahuldaks kõiki“ — väitis minister. Et tööturu korraldamise küsimus on võetud kainele kaalumisele meie valitsuse ringkondades, see on teretulnud samu meie sotsiaalolude korraldamisel, sest oli ammuigi avalikuks saladuseks, et Põllutöökoja, saades riigilt 20.000 kr. tööturu korraldamiseks, ei näinud palju vaeva otstarbekohase töövahetalituse korraldamise ja tööjõu reservide ümberpaigutamise, vaid eelistas kodumaa töökäte rakendamise asemel poolakate sissetoomist, aidates sellega kaasa sotsiaalsete vastuolude süvendamisele.

Märtsi algul võeti Riigivolikogu poolt vastu ka valitsuse poolt esitatud Riigivolikogu valimisseadus, kus oli muudatus teostatud vaid valimisringkondades, vastavalt uutele valdade piiridele. Riigivolikogu vähemik kasutas seaduse arutamisel juhust kõigi möödunud Riigivolikogu valimistel esile kerkinud vääratuste ja „patude“ paljastamiseks, taotledes ühtlasi ka sisuliselt muuta esitatud valimisseadust. Kuid Riigivolikogu pleenum jättis sisulised ja põhimõttelised muudatused tegemata, võttes seaduse vastu esitatud kujul.

Riigivolikogu valimisseadusele järgnesid kiires korras omavalitsuste valimisseadused. Nii linnavolikogude kui vallavolikogude valimisseaduste eelnõud on üldiselt rajatud samadele alustele kui Riigivolikogu valimise seadus. Mõlemas valimisseaduse eelnõus on tooniandev enamusvalimise süsteem. Seaduseelnõude II osaga pikendatakse volikogude ja ametnike volitusi kuni 1. detsembrini s. a., millega uute volikogude valimised lükatakse edasi sügiseni. Praegu on mõlemad eelnõud jõudnud juba pleenumi ette.

RIIGINÕUKOGU EELARVEVAIDLUSTE START.

Vahepeal asus riigi 1939./40. a. eelarvet arutama Riiginõukogu, kusjuures kerkisid esile üle ootuste elavad sõnavõttud. Kuid neis sõnavõttudes ilmnes kohe põhiline erinevus Riigivolikogu vastavatest sõnavõttudest. Kui Riigivolikogus mõtteavalduste raskuspunkt kandus sisepoliitilistele küsimustele, kusjuures majanduspoliitilistele probleemidele ei osutatud nimetamisväärselt tähelepanu, siis Riiginõukogus kerkisid tooniandvana esile majanduspoliitilised vaidlused. Ainsaks erandiks sõnavõtjate keskel oli rvkl. A. Oinas, kes peatus sisepoliitiliste küsimuste juures, käsitledes ajakirjanduse vabaduse ja kodanike põhiõiguste küsimusi.

Majandusministri eelarvekonole järgnevad vaidlused juhatas sisse rnl. J. Puhk, kes võttis lähemale vaatlusele riigi ja eramajanduse vahekorra ja osatähtsuse küsimuse. Rnl. J. Puhk püüdis muu hulgas tõendada, nagu ei oleks aasta-aastalt kõvenev riigiettevõtlikkus ja vahelesegamine eramajanduse teotsemisvabadusse enam täielises kooskõlas meie põhiseadusega. Põhiseaduse § 25 andvat küll kodanikule õiguse avada ettevõtteid ja tegutseda vabalt majandusaladel, kuid riik astuvat vahele, võttes selle õiguse endale või delegerides mõne üksikettevõtte kätte. Seega asuvat riik ise täitma ülesandeid, mis meie põhiseaduse mõtte järgi kuuluvad kodanikule. Kõneleja poolt toodi ette ka põhiseaduse § 26, mis ütleb, et „omandiõigus on kindlustatud“, kusjuures kõneleja asetasküsimuse: „Kas on meie põhiseadusega kooskõlas, et ühelt kihilt kodanikelt võetakse õigused majandusalal tegutsemiseks, kuid samal ajal hakkavad neid õigusi kasu-

tama teised, olgugi et põhiseaduse § 9 ütleb: „Kõik kodanikud on seaduse ees võrdsed.“

Mis aga riiginõukoguliikme J. Puhki sõnavõtt tundus eriti võõrastavana, see oli selle majandustegelase poolt juba aastate eest esiletoodud „argument“, et riigiettevõtlikkuse süvendamine on ohtlik selles mõttes, et „riigile kuuluvad varandused ja ettevõtted lähevad poliitilisil pööranguil tavaliselt sellele rahvale kaotsi“. Oma seekordse väite tõenduseks argumenteeris kõneleja läinud aasta septembri sündmustega Kesk-Euroopas ja praeguse rahvusvahelise seisundiga, kuid siin kerkib küsimus, kas silmapaistev majandustegelane on õigustatud avalikkusse kandma neid kahtlusi, kartusi ja lootusi, mis võib-olla liiguvad meie kodanikkonna ebateadlikumais ja ebaeestlaslikult meelestatud ringkondades. Ja tõele au andes, kas pole ka äsjaste Kesk-Euroopa sündmuste puhul põhjust väita, et need sündmused oleksid nii mõneski suhtes võinud teisiti areneda, kui ohtu sattunud rahval ja tema juhtidel oleks jätkunud endausku ja kindlustunnet oma eluõiguste kaitseks väljastamiseks. Eks olnud meie olukord 1918. a. lõpul sama lootusetuna näiv kui sellel Kesk-Euroopa slaavihõimul, kes sattus nüüd ajaloo ratate alla, kuid eks toonud meie olukorda pöördelise murrangu rahva ja tema juhtide endausk ning enmastohverdav kangelasmeel. Kui aga ühte osa meie majandusringkondade juhtidest on haaranud juba aegsasti kindlusetuse tunne ja ettevaatlik tulevikku piilumine, siis pole põhjust hakata seda kindlusetuse tunnet levitama rahvaesinduse vastutusrikkalt kõnetoolilt, sest õnneks on meie rahva süda alles terve ja tema parematel poegadel jätkub usku tulevikku ka praegustes poliitilistes olukordades. Kui aga eeltoodud kollitamisargumendi esilekerkimiseks andis osaliseltki põhjust see vasakpoolse kõrvalmaiguga elutõde, et „kapitalil pole isamaad“, siis pole meil põhjust vaielda rnl. J. Puhkiga.

Riiginõukogus peetud eelarvevaidlustel äratas erilist tähelepanu rnl. kindral J. Laidoneri sõnavõtt majanduselu korraldamise küsimustes. Kindral J. Laidoner avaldas arvamist, et riigimajandusel peaksid olema reservid, aga need ei tohiks olla ühekiülgsed, vaid nii puhtas rahas kui ka teistes varandustes. Ühtlasi avaldas lugupeetud ülemjuhataja kahtlust, „kas oli õige, et praegusel ajal esimene parlamentlik valitsus reservid lendu laskis?“ Kindral J. Laidoneri arvates polnud see mitte õige, aga kui juba asi on otsustatud, siis oluks targem, et reservid „oleks tarvitatud ühe suurema asja peale“.

Kõneldes põllumajanduse küsimustest heitis rnl. J. Laidoner arvustavat pilku ka Põllutöökoja ja asjaomase ministeeriumi poolt viimasel ajal hoogsalt propageeritavale mehhaniseerimise küsimusele. Kindral J. Laidoner arvates tehakse meil ka põllumajanduse mehhaniseerimise küsimuses liigseid illusioone, sest kui pool meie põllumaast on alla 30 ha-ste väiketalundite all, siis on raske ja vähetasuv sääraseid äraelamistalundeid mehhaniseerida ja elektrifitseerida, eriti kui arvesse võtta meie kliimaolusid, kus masin aasta jooksul rohkem seisab kui töötab.

Oma kõnes avaldas kindral J. Laidoner arvamist, et „kaubandus-tööstusministeerium tuleks lahutada majandusministeeriumist, sest need on nagu vesi ja tuli“. Kaubandus-tööstusministeeriumi lahutamist näib pooldavat ka enamik Riiginõukogu koosseisust. Kuid sellesse küsimusse suhtub majandusminister täiesti eitavalt, kes sellest küsimusest näib tegevat oma usaldusküsimuse, kinnitades samal Riiginõukogu koosolekul, et „seda lahutamist tuleb vist ära oodata, igatahes kuni minu lahkumiseni, mis ju mitte kaugel ei pruugi olla“. Nende seisukohtade lahkuminekul tuleb huviga ära oodata, kas iseiseiva kaubandus-tööstusministeeriumi loomise mõte jääb ainult meie „lordide koja“ seinte vahel hõljuvaks unistuseks või leiab mõte reaalselt teostamist.

Riiginõukogu eelarve koosolekul puhkesid ühtlasi hoogsad vaidlused põllumajanduse ja tööstuse osatähtsuse ja riikliku toetamise vajaduse küsimustes. Neil vaidlustel ilmnis kolm voolu: põllumajandusliku orientatsiooni mehed, tööstusliku orientatsiooni pooldajad ja toetussüsteemis valitseva tasakaalupoliitika kaitsjad. Kui Kaubandus-tööstuskoja ringkondade esindajad eesotsas rnl. J. Sihveriga väitsid, et meil on viimastel aastatel kaldunud ühekülgele põllumajanduse toetamisteele, siis Põllutöökoja esindajad ja maavalitsuse esimeestest riiginõukoguliikmed leidsid, et senine põllumajanduse toetamispoliitika juurdemaksude ja muude soodustuste kaudu on kõigiti õigustatud ja peaks veelgi süvenema. Kolmas vool eesotsas rnl. kindral J. Laidoneriga avaldas arvamist, et riigi majapidamise tarkus seisab põllumajanduse ja tööstuse toetamissüsteemide tasakaalustamises. Sellejuures väitis kindral J. Laidoner, et meie väikeste äraelamistalundite juures, mis ei võimalda sisse seada kõrget kultuuri põllumajanduses, „on paratamatud teatavad toetused, juurdemaksud“. Toodust järeldub, et eraelus põllumehe kutse alal teotsev sõjavägede ülemjuhataja peab vajaliseks meie põllumajanduse senise toetamissüsteemi permanentset jätkumist, millist tõekspidamist jagavad ka meie veendunud agraarlased.

Viimasel ajal on rahvaesindus vaagunud poliitiliselt vähema tähtsusega seadusi, nagu on seda ehitusseadus ja asundusseadus, kuigi viimasel ei puudu ka sotsiaalpoliitiline tähtsus reagrariseerimise protsessi teostamisel ja proleedi maaga sidumisel. Riiginõukogus murti aga äsja hoogsalt piike nisuleiva küsimuses. Kõige selle juures aga näib, et rahvaesindusel näib ajast puudu tulevat kõigi järke ootavate seaduseelnõude vastuvõtmisel, sest istungjärg lõpeb juba mais, kuid terve rida seaduseelnõusid ootab alles järke vastuvõtmisel, nagu linakaubanduse korraldamise seadus, linna ja vallavolikogude valimiste seadus jne. Peale selle oodatakse veel sisepoliitiliselt suure tähtsusega seaduseelnõude esitamist enne käesoleva istungjärgu lõppu, nagu riigi julgeoleku ja avaliku korra seaduse eelnõud jne. Näib, et senise töötempo juures, kus sageli liiga palju energiat kulutatakse pisiasjade sõelumisele, peab järke ootavate eelnõude vastuvõtmine paratamatult muutuma masindamiseks.

KULTUURKODA.

Aasta esimesel veerandil oli meie avalikkuses suurimaks sensatsiooniks Haridusministeeriumi ringkondades esile kerkinud kavatsus kultuurtegelaste koja moodustamiseks. See kavatsus on meil õhus hõljunud varemalki, kuid kõrvale jäänud peamiselt selle tõttu, et vabakutselised kultuurtegelased pole pooldanud organiseerumist avalik-õiguslikul alusel, nähes selles oma kutse- ja loominguvabaduse piiramist. Teisest küljest ei paistnud mitmeilmelist kultuurtegelaste peret koondav koda hästi sobivat ka meie kodadesüsteemi raamistikku, sest kodanikkonna organiseerimisel kutsekodade alusel oli endastmõistetavaks reeglilik, et iga koja liikmeskond koosneks vaid ühe kindlapiirilise kutseala esindajaist, mis võimaldab teatud kutsekonna huve paremini selgitada ja kaitsta. Ainsaks kõrvalekaldumiseks sellest reeglist oli ühistegevuskoja kujundamine, millise koja liikmesorganisatsioonid koosnevad väga mitmekesise kutseala esindajaist, kuid nagu teada, etendasid selle koja ellukutsumisel otsustavat osa ühistegelike keskkorralduste vahel valitsevate lahkkelide kõrvaldamise kaalutlused. Kavatsetav kultuurtegelaste koda pidi aga haarama oma hõlma alla väga avarapiirilise kultuurtegelaste pere, alates kirjanikkude ja kujuta-

vate kunstnikkudega ja lõpetades kehakultuuri ja vahaharidustöö tegelastega. Tähtsamaks konstruktiivseks erinevuseks teistest kodadest oli seaduseelnõus ette nähtud juriidilise isiku õigused koja erisektsioonidele. Kuid samal ajal oli koja omavalitsuslik osa palju suuremal määral piiratud kui teistel kodadel. Üldse tuletas Haridusministeeriumis koostatud kultuurtegelaste koja eelnõu tähelepanudaval määral meelde Saksas ellukutsutud Reichskulturkammer'it. Saksa riiklik kultuurkoda koosneb 7 sektsioonist, kusjuures koda tervikuna on allutatud propagandaministeeriumile. Viimane määrab ühtlasi ka koja liikmeskonna isikulise koosseisu ja hoolitseb selle eest, et koja leiaks vaidlematut teostamist juhi tahe.

Meie kultuurtegelaste koja eelnõus on koja tegevust kontrollivaks ja suunavaks organiks Haridusministeerium. Haridusministeeriumi kompetentsi kuulub otsustamine, missugused kultuurtegelased kantakse koja liikmeskonna koosseisu ja kes peavad eemale jääma koja liikmetele ettenähtud soodustustest. Koja nõukogu otsused tegevuskava jne. suhtes kuuluvad kinnitamisele haridusministri poolt ja viimane võib ka koja juhatuse otsuseid lasta uuesti otsustada. Koda pidi töötama haridusministri järelevalvel ja eelnõu järgi oli Haridusministeeriumi ametnikel õigus revideerida koja organite tegevust. Toodust selgub, et kultuurtegelaste koja sõltuvus asjaomasest ministeeriumist on tunduvalt suurem kui teistel kodadel ja sellele vastavalt piiratumad ka koja omavalitsuslikud eluvaldused.

Koja ellukutumise vajaduse tähtsama põhjendusena kodade süsteemi lõpule viimise vajaduse kõrval on ette toodud kultuurtegelaste erinevate huvide kooskõlastamise vajadust üldhuvidega. Selles, administratiiv-käe poolt juhivas kooskõlastamises nähakse aga kultuurtegelaste enamiku ridades ebasoovitavat vahelesegamist kultuurtegelase loomingu vabadusse ja loova kultuuritöö takistamist, nagu see ilmnes paljudes avalikes seisukohavõttudes kõnealuse seaduseelnõu suhtes. Nii rõhutas Friedebert Tuglas ühe ajalehe ankeedi vastuses: „Kui lugeda kultuurtegelaste koja põhikirja kava, siis otse pöörub see kohutav bürokraatiline masinavärk, mida kavatsetakse käima panna. Mõeldagu ainult neid üld- ja täiskogusid, nõukogusid ja juhatusi, sektsioone, neid esimeeste ja ametnike staape! See kõik ähvardab ainult üleorganisatsiooniga, nii et tõsiseks kultuuritööks enam inimesi ega energiat ei jää. Kuid meil on kõigepealt tarvis kultuuritööd ennast!“ Eitavalt suhtusid kõnealusesse eelnõusse ka teiste kultuuriharude silmapaistvamad esindajad (prof. Juh. Aavik, prof. Rea-Starkopf, kunstnik Adamson-Eric, näitleja Ants Lauter jt.).

Kultuurtegelaste vabatahtlikest kutseorganisatsioonidest asus kultuurtegelaste koja suhtes esimesena eitavale seisukohale kirjanike liit ja kirjanduse sihtkapitali esinduskogu, kes kartsid, et seaduseelnõu ellurakendamisega võiks kirjanduslikus loominguks kvantiteet astuda kvaliteedi asemele ja kultuurkoda muutuda „vähese tähtsusega nõuandvaks asutuseks, mille nõu ja tegevust ei tarvitse arvestada“. Kavandatava koja suhtes asusid eitavale seisukohale ka kujutatavate kunstide sihtkapitali esinduskogu ja ajakirjanike liit.

Mis puutub teistesse kultuurtegelaste kutseorganisatsioonidesse, siis ajakirjanduse ankeedi põhjal on põhjust arvata, et rõhuva enamiku seisukohavõttud kujuneksid tõenäoliselt eitavaks kultuurkoja ellukutumise küsimuses. Arvatavasti säärane reageering meie loovate kultuurtegelaste poolt oligi üheks põhjuseks, miks nii kätartult kadus päevakorralt kultuurtegelaste koja eelnõu, et maad anda teise-laadilisele kultuurpoliitilisele taotlusele.

KIRJANDUSE SIHTKAPITALI ESINDUSKOGU REFORM.

Kultuurkoja vaim, mis oma nivelleeriva tendentslikkusega alles äsja kollitas meie loovate kultuurtegelaste unenägusid, ei surnud aga teps mitte oma loomulikku surma, vaid ärkas otsekuu fooniks tuhande, et kerkida halbaennustava fantoomina kirjanduslikul parnassil. Seekord oli järjekordseks üllatuseks kirjanduse sihtkapitali esinduskogu reform, millega Eesti kultuurkapitali kirjanduse sihtkapitali esinduskogus vähendati kahel ülemaalsel kirjanduslikul organisatsioonil — Eesti Kirjanduse Seltsil ja Eesti Kirjanike Liidul — esindajate arvu kummalgi ühe liikme võrra ja kolmel kirjandus-kultuurilisel organisatsioonil — Akadeemilisel Kirjandusühingul, Pen-klubil ja E. Raamatukoguhoidjate Ühingul, kes kirjanduse sihtkapitali esinduskogus olid igauks esindatud ühe liikmega, kustutati esindused hoopis.

Ajakirjanduse andmeil tehti see otsus kultuurkapitali nõukogu s. a. 3. märtsil peetud koosolekul, millise nõukogu koosseisu, muide, ei kuulu ainustki arvustajat-kirjandusteadlast ega loovat kirjanikku. Kirjanduse sihtkapitali esinduskogust eemaldatud viie liikme asemele on esinduskogusse toodud uued asutised — O.-ü. Kultuurkoondis, E. Autorikaitse Ühing, E. Näitekirjanike Ühing, E. Teaduste Akadeemia ja E. V. Tartu ülikool. Neist asutistest kaks viimast (E. Teaduste Akadeemia ja Tartu ülikool) on juba varemalt esindatud kultuurkapitali nõukogus, kuna kolm esimest on uustulnukad, kelle eluiga on tunduvalt noorem kui KS esinduskogust eemaldatud organisatsioonidel. Sellejuures on tähelepanuväärne, et uute asutistena on juurde toodud kaks äriolist ettevõtet — O.-ü. Kultuurkoondis ja E. Autorikaitse Ühing, kuna E. Näitekirjanike Ühing oma koosseisu juhtivas osas koosneb peamiselt samadest isikuist, kes on tooniandvad E. Autorikaitse Ühingu ja palgalistena töötavad O.-ü. Kultuurkoondises ja Haridusministeeriumis.

On tähelepanuväärne, et uue ümberkorralduse tulemusena on kirjanduse sihtkapitali esinduskogust eemaldatud kutselised arvustajad-kirjandusteadlased, keda KS esinduskogusse saatsid Akadeemiline Kirjandusühing ja Pen-klubi. Selle asemel on aga kolme celmainitud organisatsiooni juurdetoomisega suurenenud Tallinna koon-disse kuuluvate kirjanike osatähtsus, kelle tegevamad liikmed R. Sirge, A. Antsoni, J. Jaiki ja H. Visnapuu isikuis on varemalt avaldanud teravat rahulolematust meie akadeemiliste arvustajate aadressil. See asjaolu on äratanud elavat huvi ja vastukaja nii meie kirjandushuvilistes ringkondades kui loovate kirjanike keskel. Kolm asjast puudutatud organisatsiooni: E. Kirjanike Liit, E. Kirjanduse Selts ja Pen-klubi on esinenud avaliku protestiga tehtud ümberkorralduste puhul. Ja vanameister K. A. Hindrey avaldab must valgel arvamist (vt. „Päevaleht“, 31. märtsil s. a. artikkel „Kirjanikkude vägikaikavedamine“), et kirjanduse sihtkapitali esinduskogu koosseisus teostatud ümbermoodustamine tähendab arvustava olluse väljalülitamist põhjalikult ja siit peale olevat asjatundliku arvustuse küsimus õieti lõpetatud. Arvustajate tõu väljasuretamise mentaliteet olevat aga mõnelgi mehel, kes kriitikat ei kannata.

See on raske ja pessimistlik otsus ja kui asi tõesti nii oleks, siis oleks seisukord kirjanduskultuuri rindel rohkem kui kurb. Tuleb võtta arvesse, et kirjanduse sihtkapitali esinduskogu funktsioonid on niisugused, mis nõuavad oma liikmeilt põhjalikku asjatundmist kirjanduskultuurilistes küsimustes ja erapooletut kriteeriumi üksikute autorite ja nende teoste väärtuse vaagimisel. Seniste kogemuste järgi sai kirjanduse sihtkapitali esinduskogu nende ülesannetega rahuldavalt hakkama. See on paikapidav ka teoste iga-aastase auhindamise kohta. Nii kuuluvad riigivanema auhinnaga kroonitud teosed nagu A. H. Tammsaare „Tõde ja õigus“,

E. Hubeli „Ümera jõel“, J. Semperi „Armukadedus“, A. Kivikas' e „Nimed marmortahvlil“ jne. meie parimate romaanide esirinda ka meie silmapaistvamate arvustajate tõekspidamiste järgi. Mõningaid teisiti mõtlemisi on küll tulnud vähemate auhindade väljajagamisel. Rahvuslikult häälestatud kirjandushuviline oleks võibolla näinud meelsasti mõne üksiku teose kõrgemat auhindamist, näit. K. A. Hindrey „Urmas ja Merike“, A. Gailiti „Isade maa“ jne., andestades neile raamatutele isegi kompositsioonilised puudused. Kirjanduskunstilise ja ühiskondlik-eetilise väärtuste mõõdupuu kasutaja oleks teiste hulgas ilmtingimata pidanud õigustatuks ka A. Jakobsoni viimaste aastate romaanide auhindamise. Kuid üldiselt võib kirjanduse sihtkapitali organite poolt teostatud auhindamistega siiski rahule jääda. Ainsaks erandiks vahest oli möödunud aastal toimunud auhindamine, kus auhinna osaliseks sai poeem, mis meie kriitikuil peaaegu eranditult eitavat arvustamist leidis.

Kirjanduse sihtkapitali esinduskogu koosseisu ümbermoodustamisel juurdetoodud E. Autorikaitse Ühing ja E. Näitekirjanike Ühing pole seni avalikkuses suutnud tähelepanu äratada oma kirjanduskultuuriliste töösaavutistega. Samuti on kirjandushuviliste inimeste juures avalikuks saladuseks, et mõlema organisatsiooni juhtivad isikud oma enamikus pole tuntud kirjanduse kriitikutena, kuuludes ka kirjanikena nende hulka, kelle toodangust auhindamised on pidanud tavaliselt mööda minema. Kõigil neil põhjustel küsivad meie kirjanduseinimesed õigustatult, millistel kaalutlustel teostati E. Kultuurkapitali kirjanduse sihtkapitali esinduskogu reform, ja kas teostatud reform ei vähenda selle organi kaalu objektiivse kirjanduskriitika alal. Avalik seletus kultuurkapitali nõukogu poolt oleks siin teretulnud ja aitaks loodetavasti kummutada nii mõnegi väärarvamise.

ÜLIÕPILASKONNA REFORM.

Kui kultuurkoja asutamiskavatsus oli omamoodi üllatuseks meie avalikkusele, siis teiseks mitte vähemaks üllatuseks oli Tartu ülikooli valitsuse seisukohavõtt üliõpilasorganisatsioonide liitude registreerimise küsimuses. Seni oli uus ülikooli valitsus täiesti eitavalt suhtunud nende organisatsioonide olemasolusse, liikates tagasi kõik soovivaldused üliõpilasorganisatsioonide liitude tegevuse jätkamiseks. Märtsi algul aga asus Tartu ülikooli valitsus seisukohale, et üliõpilasorganisatsioonide liitused, kui selleks soovi avaldatakse ja ettepanekuid tuleb, võib ülikooli juures registreerida. See seisukohavõtt on igatahes teretulnud meie akadeemilise noorsoo vahel esile kerkinud organisatsiooniliste lahkkõlade pehmemdamise vajaduse seisukohalt, sest, nagu seda tõendas meie viimaseaegne tegelikkus, muutusid need lahkkõlad eriti teravaks pärast üliõpilaskonna üldorganisatsiooni reformi, milline reform pidi teoreetiliste kaalutluste kohaselt just piiri panema üliõpilaskonna lõhestumisele ja süvendama arusaamist ühtehoidumise vajadusest. Selle asemel aga ei suutnud tudengkond ühist keelt leida isegi edustuse laua taga, millise nähte algpõhjusti tuleb otsida asjaolust, et üliõpilaskonna reformi tulemusena tundus organiseeritud üliõpilaskonna ühele osale, nagu oleks teine tiib kuidagi soodustatud olukorda asetatud. See kahtlus kanti isegi Riigivolikogu eelarve koosolekule, kus haridusminister väitis, et tema poolt kontrollitud andmete alusel ei vasta tööle etteheide, nagu soodustataks meil korporatsioone uue ülikooli seaduse rakendamisel. Haridusministri sõnavõttust jooksis punase joonena läbi, et kasvatuslikult seisukohalt on tähtis, et valitseks kontakt vanema ja noorema generatsiooni vahel ja see tendents läbib ka uut ülikooliseadust. Meie ei eksi, kui väidame, et süvenev ja ka väljapoole alma materi seinu ulatuv kontakt vanema ja noorema sugupõlve

vahel peaks hea tahtmise juures palju kaasa aitama organisatsioonidevaheliste vastuolude kõrvaldamisel ja selles suunas peaks kindlasti hästi mõjuma ka eluõiguse andmine üliõpilasorganisatsioonide liitudele. Kuigi ülikooli valitsuse äsjane seisukohavõtt ei kõrvalda kõiki käärimise põhjusi, siis on see siiski esimene ulatuslikum samm ebakohaste vastuolude nivelleerimise suunas.

ÜHE VÄHEMUSE ELUAVALDUSI.

Ühenduses viimaseaegsete välissündmustega on muutunud tähelepandavalt aktiivseks ka kohalike sakslaste eluavaldused. Pühapäeval 26. märtsil pidas oma järjekordset koosolekut Saksa vähemusrahvuse kultuurnõukogu, kus esines ettekandega Saksa vähemusrahvuse kultuurnõukogu president dr. H. Weisz, kes rõhutas muu hulgas järgmist (vt. „Päevaleht“ 28. märtsil s. a.): „Uuestiloodav noorteorganisatsioon peab kindlalt kujundatama kulturomavalitsuse raamesse. Selleks tuleb loodavale organisatsioonile anda rahvuslik ühtlus. Selles asjas on kõneldud ka haridusministriga, kes olevat annud teatud lubadusi. Otsust selleks olevat oodata kevadel. Teiseks tähtsamaks küsimuseks sakslastel on nende rahvusgrupi kauguleminev organisatorlik „läbiliigestamine“. Möödunud aasta lõpul siseministriga peetud läbirääkimised selleks polevat annud tulemusi. Aga sakslased tahavad seda eesmärki siiski saavutada mõnel muul teel.“

„Saksa rahvusgrupp ei võivat lubada, et see suur ja ühine, mis neile toonud uus aeg, muudetak väärtusetuks üksikute isikute ja gruppide vaidlustes ja monopolipüüetes. Siin võivat sihiks olla üksnes kogu rahvusgrupi uuendamine ja ühendamine, ja seda võivat saavutada üksnes seeläbi, et meenu-tatakse seda erilist ülesannet, mis saksa inimestel on lahendada sel maal.“

Toodud mõtteavaldustele moodustab huvitava lisandi sündmus Paides, kus ametivõimude poolt alles hiljuti avastati kohalike sakslaste poolt peetud registreerimata koosolek, mille kokkukutsujaks oli kohaliku maahaigla arst dr. F. Sellheim. On märkimisväärne, et sellest koosolekust, kus esines referendina Tallinnast kohale sõitnud „führer“, võttis kohalike kadakate kõrval osa ka üks jaoskonna-arst. Kõnealuse seiga ettetoomisel ei tundu enam erandliku uudsusena, et Paide koosoleku kokkukutsujanimeline isik seisis 1905. aastal võrdlemisi lähedal Viljandimaal teotsevaile karistussalkadele ja samanimeline isik oli alles mõne aasta eest seotud „Balti vendluse“ avantüüriga. Samuti pole ühelegi kainelt mõtlevale eestlasele enam mingiks üllatuseks, et ühel osal teatud vähemusrahvusegruppi kuuluvail kodanikel ei jätkunud autunnet — respekterida selle maaseadusi, mis neile kindlustanud julgeoleku ja muretu elu kultuur-autonoomia raamides. — Sest ajalugu on ju mitmel korral tõendanud, et see vähemus on nii mõnelgi korral oma poliitilisi tähiseid vahetanud uute „jahimaade“ saamise lootuses ja sellejuures pole elementaarne aumõiste ja kodanikutruudus kunagi suurt südamevalu valmistanud. Küll aga huvitab meid Paide koosolek niipalju, et sellest illegaalsest koosolekust võtsid osa ka isikud, kes seisavad eesti omavalitsuse teenistuses ja peaksid respekterima eesti seadusandlust. Kui aga see neil võimatuks osutub moraalsel küündimatusel või mõnel muul põhjusel, siis tuleb seda neile meelde tuletada riigivõimu korralekutsuva käega. Samuti oleks huvitav teada, kas Paide koosolek on mõningas seoses selle rahvusgrupi organisatorliku „läbiliigestamise“ kavaga, mida tahetakse saavutada „mõnel muul teel“.

Juh. Vd.

MAJANDUSLIK RINGVAADE

MAJANDUSMINISTRI EELARVEKÖNEST RIIGINÕUKOGUS.

Minister võrdles oma kõne alul meie uue eelarve kulude üldsummat teiste naaberriikidega ühenduses rahvusliku sissetulekuga ja leidis, et keskmiselt rahvuslikust sissetulekust ühe elaniku kohta kulub riigi eelarve katteks Eestis 19,7%, Lätis 15,5%, Soomes 19,8% ja Rootsis 12,5%, Prantsusmaal aga 21,3% (1936. a.). Seega oleme Soomega ühel tasemel. Suhteliselt väikseim eelarve kulu Rootsis on tingitud selle maa erilisest olukorrast, kus riigikaitsekulud olid seni minimaalsed ja intensiivne loodusvarade kasutamine võimaldab kõrge rahvusliku tulu. Muidugi ei saa ütelda, et meil üldiselt madala rahvusliku sissetuleku juures ka suhteliselt teistega võrdne eelarve koormatis kerge on, kuid ta vastab enam-vähem meie naabrite omale. Ka otsemaksude suhe 1 elan. kohta samal võrdluse alusel osutub umbes samal tasemel olevaks kui meie naaberriikidel. Samuti oleme soodsas olukorras selle poolest, et oleme sunnitud oma eelarvest ainult 56,6% katma maksudega, Soomes on see % aga 60,5%, Rootsis 69,0%, Prantsusmaal 60,4%. Uue eelarve tõusu 2,6% ei saa ka suureks pidada, sest meie rahv. sissetuleku tõusu aastast võib hinnata 10%-le. Ja kuna uus eelarve on koostatud rahvamajanduse normaalse arengu eeldusel, siis peaks uus eelarve tunduma endisest vähem koormavana.

Edasi peatus minister erakorralise tulu juures, mis saadud Eesti Panga kursikasu 6 milj. kr. bilansis väljatoomisega, millest 2,5 miljonit krooni langeb riigile, millest omakorda 1 miljon kr. läheb riigikaitse fondi ja 1,5 milj. kr. loovateks ülesanneteks, millest suurem osa läheb põllumajandusele. Seega ei ole see raamatuline kasu (kulda ennast ei ole pundutatud) mitte pulveriseeritud jooksvateks kuludeks. Võimalikkudele vastuväidetele, nagu oleks pidanud selle kursikasu tagavara hoidma hädaajaks, tähendas minister, et ta on seda teinud sihilikult ajal, kus mingisugust „häda“ tõepoolest ei ole. Oleks kasu näitamine sündinud teisel ajal, oleks võinud kindel olla, et ükski valitsus ei oleks jätnud pangale seda kasu, mis pole tekkinud panga tegevusest, vaid riigi seadusandlusest. Siis oleks nõutud riigile kogu kasu, ja mitte kapitaalseiks üritusiks, vaid jooksvate kulude — eelarve lünkade katteks. Tagasilöögi juhuks majanduselus on tarvis hoopis teistsuguseid tagavarasid, mis oleksid efektiivsemad ja hoopis suuremad kõne all olevast E. Panga kursikasu osast. Kõige kursi- ja kriisikindlam reserv on lõppude lõpuks siiski aktiivne majandusreserv, hästikorraldatud tootmisvahendid, hästitõotav majandusorganisatsioon. Need annavad tööd ja leiba ka siis, kui kord kulda hindab ja ostab veel ainult — hambaarst! — Muidugi tuleb neid aktiivseid tagavarasid majanduslikkuse ja otstarbekuse seisukohalt õigesti paigutada.

Riikliku reguleerimist käsitledes arvas minister, et kõrge riikliku osatähtsuse poolest majanduselus sammume liberalistlikkude maade hulgas esirinnas, autoritaarsetest jääme aga kaugele maha. Ühtlasi tuli märkimisele, et säärane kujunenud olukord kuidagi ei ole valitsuse, eriti praeguse kabineti sihikindla teotsemise tulemus. Elu ja tarvidused oma paratamatusega murravad ise sisse. Harilikumaid nähteid seejuures on, et isiklikult ja ideoloogiliselt igasugu riigistamise ning sotsialiseerimise vastased tegelikest olukordadest sunnituna ise tihti esinevad kõige

Julgemate ettepanekutega riikliku või ühiskondliku korralduse sektori süvendamiseks. Minister viitas meie põllumajandussaaduste turustusorganisatsiooni hoogsale ümberkujundamisele, mis seni ka Riigikogu poolt on aktsepteeritud. Isiklikult ei ole majandusminister tema kinnituse kohaselt kunagi reguleerinud doktriini pärast, vaid ta on „püüdnud reguleerivalt vahele segada kisendavate tarviduste korraldamiseks, talitades igakord ad hoc olukordade ning võimaluste kohaselt“. Jääb püsima tõsiasi, et kujunenud olukordades igašugune sektor üldreguleerimist vajab, vaatamata sellele, kas käitist või muud majandustegevust omab või juhib riik, riiklik ettevõtte, omavalitsus, erakapitalist või ühistegevus. Kõigis neis püsib ühtlaselt sise- mine majandustsentrifugaalne tung, mida reguleeriv keskus üldises suunas peab ohjeldama.

Minister tegi ülevaate ka ühest komplitseeritumast probleemist, mis Riigivolikogus üles tõsteti: milline majandusala on meil enam soodustatud, põllumajandus või tööstus. Peale üksikasjalist analüüsi selgus, et põllumajanduse otseseid ja kaudseid soodustusi võiks hinnata ca 11 miljonile kroonile aastas, kusjuures on arvestamata maareformiga seoses olevate laenude intressivahe, mis teeks küll veel ca 4 milj. kr., kuid seda ei ole arvestatud põhjusel, et maareform oli eriline poliitiline akt ja mitte põllumajanduse soodustus. Tööstuse osas eraldas minister alad, kus soodustustest ei saa olla juttu, mida kasutatakse kaudse maksu laekumise vahendiks, nagu tubaka-, õlle-, viina-, tuletikutööstused. Samuti ei ole soodustatud toidu- ja maitseainetetööstused, elektri- ning gaasijaamad. Ka naha-, polügraafia-, jalanõude-, villa- ja paljude teiste väiksemate alade tvööstused tegelikult tollikaitset omavahelise terava võistluse tõttu ei kasuta. Tollikaitse soodustust ei võiks kõnelda tsemenditööstuses, tahvelklaasi tööstuses, elektrimasinate-, telefoni-, raadio- ja naelatööstuses ja kummi-, tekstiil-, vineeri- ja paberitööstuses. Minister tegi kindlaks, et kõnelda (Riigivolikogus) tööstuse neljakordsest soodustusest põllumajandusega võrreldes ei ole mingit alust. Soodustusi on antud mõlemale alale, kuid need on enamvähem võrdsed ning etteheideteks pole kummalgi poolel õigust.

Lõpuks minister peatus möödamannes üksikute probleemide juures, mida tegelik töö on üles tõstnud. Nii ei ole sageli enam võimalik talitada lihtsa majandusreegli järgi: osta sealt, kus odav, ja müüa sinna, kus kallis. Ei saa enam vabalt esile tulla isiklik kogemus kauba odavalt ostuks või kallilt müügiks, vaid vastavad toimingud kujunevad harilikult automaatsete järeldustena antud kontsessioonile, sisse- või väljaveoloale. Järele jääb aga isiklik algatus ja osavus üldiselt tarvilikuks peetud suunas leida soodsamat võimalust või otstarbekamalt organiseerida oma käitisorganisatsiooni. Sellele kasuosale aga, mis ei ole tekkinud isiklikust osavusest, vaid monopolsest teotsemisvõimalusest, ei ole ettevõttel moraalset õigust. Minister märkis veel, et uues kujunenud olukorras töötab meie eraettevõtjaskond üldiselt ausalt ja lojaalselt ühises suunas kaasa. Ajad küll muutuvad ja meie ühesnendega, kuid ei ole mingit põhjust karta, et ka meil tarvilikud muudatused ei toimuks ja meie eraettevõtjaskond moodsaid vajadusi ei taipaks ega uutest mõttekäikudest aru ei saaks.

Lõpetades minister viitas sellele, et suur osa Riigikogu liikmeid on ühe moodsa klubi liikmed, kus lipukirjaks: õiglaselt ja ausalt teenida üldsust. Kui kõik sellele kaasa aitavad, et see suur mõte süveneks kõigis ringkonnas, siis võime olla kindlad, et kõik, mis meie oma ühise parema tuleviku nimel ette võtame, ka õnnestub ja korda läheb.

T. K.

VÄLISPOLIITILINE RINGVAADE

MÖÖDUNUD SUURSÜNDMUSTE KUU.

Käesoleva aasta mäntsikuu vajub rahvaste ajalukku ootamatute ja üllatavalt kiirelt järgnevate suursündmuste kuuna. Ka kõige paremini informeeritud Euroopa poliitilise elu keskused ei teadnud oodata Saksamaa poolt niisuguseid üllatuslikke ja sealjuures nii kaugele minevaid samme, nagu Tšehho-Slovakkia iseseisvuse likvideerimine ja Klaipeda (vist on nüüd õigem selle sisseharjunud nimetuse taassaksastamine Meemeliks) uuesti ühendamine Saksamaa külge. Ometi on need sündmused tänapäeval juba teostunud. Nende ootamatus ja otsustavus löid kogu Euroopas väga äreva meeoleolu, mida domineeris dramaatiline küsimus: kes on järgmine?

Niisuguse küsimuse manas esile rohkem sündmuste väline viis, kui nende sisuline lahendamine. Tõepoolest, peale läinud aasta septembri sündmuste oli vähe neid, kes veel oleksid säilitanud usu Tšehho-Slovakkia tõeliku iseseisvusse, sest saksa mõju seal pidi saama domineerivaks ja üha suurenema. Samuti oli vähe neid, kes arvasid, et saksavaimse elanikkonnaga Klaipedamaa võiks igavesti jääda liidetuks Leedu külge kas või laialdase autonoomiaga provintsina. Kui möödunud kuus need maa-alad, mis moodustasid üks iseseisva riigi ja teine ühe riigi autonoomse osa, lõplikult liideti Saksamaa külge, siis jahmatas teisi rahvaid ja riike peaaesjalikult see viis, kuidas Saksamaa teostas oma ammusi plaane. Nimelt sündis see Saksamaa täieliku diktaadi korras, puhtakujulise võimulahendusena. Ükski muu suurriik ei saanud asjale kaasa rääkida, kui mitte arvestada tagant järele esitatud proteste, mis vormiliselt väljendavad tekitatud olukorra mittetunnustamist, sisuliselt aga tähendavad loobumist katsetest endist seisukorda jalule seada. Tegelikult need protestid on väärt sama, mis kaalub Rahvasteliidu omaaegne otsus mitte tunnustada Mandžuko'u'd iseseisva riigina: Jaapani aktsiooniga loodud kord püsib ja riigid peavad kord seda tunnustama, kui nad ei taha liiga kaugele eemalduda poliitilisest tõelikkusest.

Tekkinud seisukorra faktilist arvestamist teiste riikide poolt näitab ja tõendab ka asjaolu, et Inglismaa ja Prantsusmaa, nähes Saksamaa suurenemises hädaohtu Euroopa suurriikide jõudude tasakaalule, on hakanud teid otsima Saksamaa võimaliku edaspidise ekspansiooni pidurdamiseks. Selleks pidi võimalusi pakkuma omaaegse Nõukogude Liidu ettepaneku uuesti teisenatud kujul ülevõtmine seekord juba Inglismaa poolt: ellu kutsuda riikide blokk, kes igal puhul on valmis välja astuma iga kallaletungi vastu, kustpoolt ta ka ei tuleks ja kelle vastu ta ka poleks sihitud.

Niisuguse ettepaneku teostamine oleks tähendanud uue kollektiivse julgeoleku süsteemi jaluleseadmist. See aga praeguses olukorras oleks olnud ja osutiski väga problemaatiliseks ja väga teoreetiliseks. Kavatsatud koondumisel puudusid eeldused saada üldiseks ja sihitud iga kallaletungija vastu, sest ta oli ju mõeldud konkreetselt just Saksamaa ja tarbe korral tema võimalike liitlaste ekspansiooni pidurdamiseks. See andis kavatsatud koondisele otseselt sõjalise liidu iseloomu, mille teravik sihitud konkreetse riigi vastu ja mille moodustavad riigid, kes eluliselt huvitatud vastuseisu organiseerimisest. Sellelt seisukohalt tuleb ka hinnata sündmuste edaspidist käiku.

On mõistetav, et võitluses võimu vastu on kasulik koondada nii palju vastu jõudu, kui iganes võimalik. Seepärast on ka arusaadav, et Inglismaa algkava nägi ette suhteliselt suurearvulise bloki loomise, milles tähtsamateks komponentideks olid ette nähtud peale Inglismaa ja Prantsusmaa veel Nõukogude Venemaa, Poola ja Rumeenia, kuid peale selle veel ka rida väikeriike, nagu Belgia, Holland ja Helveetsia. Väikeriikide kaasatõmbamine oli tähtis kahelt seisukohalt: esiteks moodustab mõnede väikeriikide maa-ala osa suurriikide enesekaitse positsioonidest, nagu Helveetsia, Belgia ja Hollandi oma, teiseks aga selleks, et anda kõikidele väikeriikidele julgust enesekaitseks, sisendades neile uut usku suurriikide abisse.

Need põhjused on mõlemad aga selgelt egoistlikud ega suuda tekitada erapooletutes riikides mingit vaimustust kujuneva bloki vastu. Tõepoolest, Helveetsia ja Belgia kaitse alla võtmine pole ju midagi muud kui Prantsusmaa kaitsepositsiooni tiibade kindlustamine. Huvitav on siinjuures märkida, et kõik need väikeriigid, kellele Inglismaa ja Prantsusmaa oma huvides kaitset pakkusid, võtsid selle teatavaks, kuid deklareerisid täiesti kindlalt, et nad soovivad jääda erapooletuks ja kaitsevad oma piire ainuüksi oma jõududega.

Kui Inglismaa ja Prantsusmaa tähendavad, et nad tahavad edaspidi hoolitseda kõikide väikeriikide julgeoleku eest, siis paistab see küll alul väga meelitavana. Paraku ei saa seda võtta puhta kullana. Mitte sellepärast, et abiandmine suuremale osale väikeriikidest osutub tegelikult teostamatuks, vaid peaasjalikult sellepärast, et sellised õilsa-aatelised seisukohad on oma olemuses valel. Mis väärtust võiksid näiteks Balti riigid osutada Prantsusmaa kaunikõlalistele deklaratsioonidele, kui üks tuntud prantsuse riigimees Flandin küsib otseselt, et milleks võidelda, milles näiteks Eesti, Läti, Leedu saatus võiks pakkuda prantslastele huvi, mis neile peaks korda minema, kas need maad kuuluvad Vene või Saksa mõjupiirkonda? Flandin on ainult avameelne: ta väljendab prantslaste ammust arvamist, et Balti riigid on vaid kauplemise objekt, mida parajal silmapilgul võib maha müüa isegi ilma suurema kompromissita südametunnistusega, deklameerides vahetpidamata prantsuse demokraatia suurtest aadetest ja eriti rahvaste vabaduse põhimõttest. Jäägu Flandin ja teised prantslased oma arvamise juurde! Meile on nad väärtuslikud sedavõrd, kuivõrd nad aitavad selgitada Prantsusmaa tõelikku palet. Tähtsad ka sellepoolet, et me teame siis Baltikumis katsed uuesti sisendada erapooletuusse riikidesse usku ja lootust julgeoleku tagamisse on juba ette ära hinnatud ja nende moraalse kõlbmatuse tõttu tähele panemata jäetavad.

Praegu, uute grupeerumiste loomise ajastul on mõistetav see, et igalt poolt käib väikeriikide hingede püüdmine. Ühel või teisel motiivil, peaasjalikult aga strateegilistel, tahavad suurriigid haarata nende huvipiirkondades asuvalid väikeriike oma mõjupiirkonda, liita neid kujunevate blokkidega. See tendents on loomulik igale liidule: koondada võimalikult rohkem jõude eventuaalse vastase vastu. Kuid see tendents on ka risti vastukäiv väikeriikide huvidele ja püüdlustele. Kui suurem osa Euroopa väikeriike, nende hulgas ka Eesti ja teised Balti riigid, muutis radikaalselt oma välispoliitikat kollektiivse julgeoleku suhtes, loobusid sanktsioonide kohustusest ja siirdusid täielikule erapooletusele, siis seda peaasjalikult ju sel põhjusel, et kollektiivse julgeoleku süsteem olude muutusel oli degeneerinud maskeeritud liitude süsteemiks.

Väikeriigid ei ole aga loodud osavõtjateks suurriikide liitudest, nende täiesti terveks töökspidamiseks on just hoidumine sellistest liitudest, hoidumine suurriikide võitlusest võimu pärast. Sellepärast on nii endastmõistetav, et kõik Euroopa väikeriigid aina kõvemini hoiavad kinni erapooletuse joonest ja on valmis seda kaitsma igas olukorras ka üleoleva vaenlase vastu esijoones oma enda jõududega,

keeldudes ka pakutavast abist, nagu nägime seda tegevast Helveetsiat ja Belgiat. Endakaitse kindlustamine suurriigi kaasabil loob kurjaennustavad eeldused hooldamisele mõne moderniseeritud protektoraadi kujul.

Eesti on teatanud urbi et orbi, et ta tahab jääda piinlikult erapooletuks ja meil pole praegu vähimatki põhjust oletada, et valitsuse seisukoht siin oleks muutunud või isegi kuidagi kõikuma löönud. Just vastupidi: praegused sündmused on nagu alla kriipsutanud erapooletuse poliitika täielikku vastavust meie huvidele. Kui olud Euroopas on praegu sedavõrd kääriavas olukorras ja kujunemise faasis, siis võib sellest teha vaid niisuguse järelduse, et praegusel silmapilgul on vältimatu täiesti selgekujulise ja kusagile kallutamatu erapooletuse poliitika jätkamine. Aga sealjuures on ühtlasi paratamatuks tingimuseks enesekaitseks valmisolek vastulöögiks igale kallaletungile, kust ta ka ei tuleks. Rohkempi veel: praegu on selge, et vastupanu organiseerimisel iga neutraalne riik peab olude sunnil ja ka poliitilistel kaalutlustel arvestama ainuüksi oma jõude.

K. Ülamäe.

AJAKIRJANDUSE VEERGUDELT

EESTI KULTUURIDEOLOOGIAST.

Dr. A. Annist kirjutab „Akadeemia“ veergudel (nr. 2 märtsikuu 1939. a.) meie kultuurideoloogiast (Lähtekohti meie kultuurideoloogiale). „Tõelist kultuuri“ iseloomustab ta kui õiget sihipüüdlikkust, teatavate põhinormidega kooskõlas olevat pürgimust ja siit järgnevat loovat aktiivsust nende normide ja ideaalide maksimaalseks täitmiseks. Loomulikult kuuluvad sinna ka kõik selle loova aktiivsuse senised tulemused, seda kultuurelu võimaldavad või kergendavad vahendid ja vormid, niisasti vitaalsed, majanduslikud ja tehnilised kui ka vaimsed ja ühiskondlikud.

Praegu valitsevad ja võistlevad maailmas neli tähtsat kultuurisüsteemi: 1) hinge ja armastuse usk (kristlus), 2) vabaduse ja rikkuse usk (liberalism), 3) klassi ja isikuvõrdsuse usk (marksistlik sotsialism ja kommunism), 4) riigi ja võimu usk (fašism ja rahvussotsialism).

Poliitiliselt kui ka ideoloogiliselt ei ole meil tarvis ega ka kasulik liituda ühe või teisega. Peajoontes aga oleme juba valinud parlamentaar-demokraatliku tee. See kujunev kultuurimõiste peab saama võimalikult õige ja sobiva sisu. Selleks peab osutama „u u e n d e t l i b e r a l i s m“.

Uuendatud liberalism on võimalik ainult siis, kui ta 1) säilitab kristlik-humanistliku usu isiku absoluutväärtusesse, samal ajal aga ometi 2) seda isikut aitab tema vajalises endadistsiplineerimises vastavate riiklike vahenditega palju suuremal määral kui seni. Selleks on vaja riigilt: 1) riikliikku kontrolli ja reguleerivat vahelesegamist majandusellu vähemalt seevõrra, kui see ise mitte ei tööta rahvamajanduse sihtide kohaselt, 2) vahelesegamist sotsiaalellu seevõrra, kui muidu kehvemad kihid mitte ei suuda kaitsta oma inimõigusi või kui töötülid muutuvad ohtlikuks rahvamajandusele, 3) vahelesegamist ka isikute kasvatusse ja nende vaimsesse juhtimisesse seevõrra, kui see muidu areneb anarhilise, ühiskonnavaastasuse suunas. On tarvis ühtlast „riigiisku“ vähemalt peajoontes, ja seepärast on tarvis liita niisasti 1) kristluse igavikutahe ja hingekultus kui ka 2) humanistlik-

teadusliku kultuuri maailmavaade ja 3) solidaristlik-riiklik distsipliinivaim. Selle reformi läbiviimine on meie suurimaid ülesandeid ideoloogilisel rindel. Selle uue vaimu tähtsamaks eelduseks on aga kriitilise mõtte vabadus, kõigi ausate tahete vaba eneseavaldamise võimalus, mitte politseidiktaat, tsensuuriterror ja sellega kaitstud „onupoegade“ ühepäevapoliitika.

Autori kokkuvõtlikud teesid on järgmised:

1. Kultuuriarengu eesmärgiks on elu oluliste väärtustarvete rahuldus võimalikult püsivalt, võimalikult täiel määral ja võimalikult kõigile ühiskonna liikmeile.

2. Elu oluliseks põhitarbeks ja vastavalt siis ka tõelise kultuuri peaeesmärgiks on elu kestvus ja püsiv kasvamine, mis on võimalik eriti hingelis-vaimse elu intensiivistumise ja vaba väljaarengu teel nii igal üksikul kui ka ühiskonnal, ehk teiste sõnadega: vaba inimsuse igakülgne väljaareng kooskõlas vabade isikute ühiskonna väljaarenguga.

3. Vitaalne elu pole ainult vaimse kultuuri jaoks, vaid ka iseväärtus, kuid vaimne kultuur pole ainult vitaalse elu kestvuse ja laiutamise teener, vaid peab olema ka elu juhtija ja korraldaja, temas peituvate igatsuste ja võimaluste väljaarendaja kõige kooskõlalises ja väärtuslikumas suunas. Elu mõte üldse kui ka iga üksikisiku elu põhinorm on end kultuuri abil teostada kõige püsivamalt, rikkamalt ja täielikumalt, s. o. kõige elavamalt ja loovamalt ning see on kooskõlas kogu ühiskonna loova enesetostusega.

4. Kultuuriarengu tähtsaim tegur on kategoorilise ja teolejuhtiva mõjuga sisetunne väärtuste hierarhiast. Ainelised ja puhtvitaalsed väärtused (ka võim, riik jne.) on teatavas ulatuses küll ajalisel tähtsamad, kuigi alles eeldustena kõrgemate väärtuste taotlusteks, kuid ainult vaimsed väärtused (isiklikult tuntud tõde, headus ja ilu) on lõplikud ehk finaalsed väärtused. „Eeldusväärtused“ on ka iseendast olulised, aga nad peavad ühtlasi teenima finaalsväärtusi kui endist kõrgemaid. Neid peab teenima ja soodustama ka riiklik organiseerimine, mis on küll kõrgemat liiki eeldusväärtus, mitte aga tõeline finaalsväärtus.

5. Praegune ülemaailmik kultuurikriis põhjeneb nende mõistete segiminekul ja sisetunde nõrgenemisel. Kristlik kui ka humanistlik individualism oma finaalsväärtuste taotlemises on varisemas, kuna ta pole küllalt osanud hooldada vitaalseid, sotsiaalseid ja riiklikke eeldusväärtusi. Autoritaarne kollektivism ja etatism aga, kummardades uuesti „maa ja vere“ musta „vitaaljumalat“, orjastab vaimsete finaalsväärtuste peamise kandja, vaba isiksuse.

6. Kuna Eesti praeguse ajastu lõppsihiks on demokraatia uuestiehitus, on meie peaülesandeks ideoloogilisel rindel: võidelda nihästi totalitaarriikide uusbarbaristliku mentaliteedi sissetungi vastu kui ka uue solidaristliku kultuurideoloogia süvenduse ja ellurakenduse eest. Seejuures ei saa meil eeskujuks olla ei totalitaarriigid, aga ka mitte anarhilise liberalismiga ülikapitalismi maad, ka mitte Vahe-Euroopa reaktiooniline neoabsolutism, vaid kõige rohkem Skandinaavia kooperaatiivne ja sotsiaalne demokraatia.

7. Selle demokraatliku kultuurideoloogia olulisim tunnus on solidaarse õigluse ja kultuurikõrge ühiskonna ülesehitus mitte võimu, vaid vaimu abil, mitte politsei, vaid üksikisikute eneste vaba veendumuse ja hea tahte abil. Seda ühistahet võib ja peab riik küll omaltki poolt sisendama ja kasvatama, palju rohkem kui seni, nihästi otsepropaganda kui ka selle levimiseks soodsate eeltingimuste loomisega, mitte aga igasuguse vastaspoolse mõtte ja sõnavabaduse keeluga, mis kasvatab ainult rahulolematust, umbsku, soodustab korrupsiooni ja teeb võimatuks ka viljaka kriitika ning uute viljakate ideede kasvu ja levimise. Ausa kriitikavabaduse tagasivõitmine on tänapäeva tähtsamaid kultuuriülesandeid.

K. S.

MEIE TEE.

Meemelimaa taasühendamine Suur-Saksaga sündis küllaldase tasakaaluga leedulaste eneste poolt, ning leidis ka asjalikku ning rahulikku kommenteerimist teistes Balti riikides ning ümbruskonna avalikus arvamises.

Üllatuseks loeme aga nüüd paari Inglise suurema lehe arutlusi mainitud küsimuse ümber ja otsusele jõudmist, et Balti riikide, ja muuseas ka Eesti rippumatu püsimine olevat sellega edaspidiseks seatud küsimusmärgi alla. — Kahetusega märgime, et ka meie maa on saanud juba elukutseliste rahvusvahelise poliitika arutlejate tähelepanu objektiks, kuigi meie omalt poolt selleks ei ole andnud mingit otsest põhjust.

Siinkohal oleme kindlad selles, et mainitud avaldused ei tekita meie rahva hulgas mingit suuremat reageerimist peale üllatuse, sest väikeriigina tuleb tihti seedida ära teiste umbusku ja kahtlust, küsimata, kui palju on see asjade tegeliku käiguga põhjendatud. Kui Eesti võitles oma iseseisvuse eest, ja ka siis, kui ta oli viinud selle juba kahel ringel võiduka lõpuni, ei olnud vähene nende suuremate ning vähemate „asjatundjate“ arv, kes ütlesid: Tühi vaev! Ega teie niikuinii ei jaksa püsida teistest rippumatult säärase väikese rahvana! — Ja sees- kui ka väljastpool oli küllalt neid, kes ootasid kogu aja kokkuvarisemist.

Ent praegu, vaata imet! Eesti püsib siiski veel, vaatamata igasugustele ennustustele, vaatamata ka raskustele, mis on vahepeal üles kerkinud ning isegi teele veeretatud. Ja kiiresti kosunud, stabiliseerunud on ta oma oludes ning vahekordades; praegu on Eesti arengu purjed rohkem kui kunagi varem tuult täis.

Milles on selle saladus? — Elu ja edu armastavad neid, kes on julged, edasipüüdlid ning töökad! Kes väriseb, haliseb ja kardab riisikot, sellest sammuvad elu seadused üle. Kel on aga usku enesesse ja elujõudu, see läheb kokkumatult edasi ning, kui vaja, siis võitleb selliselt, et kui langebki, siis vastane, kui ta on gentleman, on sunnitud lugupidamisest paljastama pea.

Siinemaani ei saa keegi heita ette eestlastele julguse ja energia puudumist. Miks peaks see edaspidi olema teisiti?

Sellepärast me ehitame oma riiki raginal edasi, kasvatades pidevalt oma rahva vaimset, materjalset ning kaitsejõudu. Eesti riigimeeste tagasihoidlik ning tasakaalukas käitumine on võitnud meile sõpru ning usaldust ümberringi. Seda meie mõistame hinnata! — Kui aga sellegi peale vaatamata peaks meie rippumatust rünnatama väljastpoolt, olgu ükskõik millisest küljest, siis leiab see küllaldase vastupanu, kui ka võitlus peaks jällegi olema vahekorras nagu Taaveti ja Koljati vahel, sarnaselt Eesti taastõusmisega 20 aasta eest. Tihti tehakse see viga, et hinnatakse väikesi rahvaid väliste tunnuste järele ja unustatakse arvestamata nende sisu.

Orientatsioonide küsimuse jätame praegu täiesti kõrvale, kuna ainus õige orientatsioon meile on Eesti orientatsioon — oma rahvuse tugevuse tõstmine. Kes kardab seista silm silma vastu oma saatusega, see otsib orientatsiooni ja lõhestab selle kaudu oma sisemisi jõude!

Viimasel ajal võib märkida aga ka mõningaid mitte-eestlaste keskel seespool meie piire, kes rutates ette asjade arengust on juba minemas poole sammu võrra oma väljendustes ja tegudes üle teatud nõutava lojaalsuse joone, ilma et selleks oleks antud eestlaste poolt mingit põhjust. Neile tahaks tuletada meelde siinkohal ainult seda tõsiasja, et ärgu tehtagu enneaegu väärsamme — eestlased ei ole mitte tšehhid!

MUISTSEISESEISVUSE LANGUS K. A. HINDREY KÄSITLUSES.

K. A. Hindrey on esimene meie romanistide hulgas, kes on võtnud lähemale vaatlusele Muinas-Eesti iseseisvusvõitluse languse ajajärgu, valgustades sellejuures üksikasjalisemalt meie selleaegse silmapaistvama vanema ja rahvajahi Lembitu kuju. See ülesanne pole kaugeltki kerge, kui võtta arvesse, et võitu ja sangaritegusid on palju kergem ja tänuликum kirjeldada kui oma rahva langust ja poliitilist allakäiku. Samuti on Lembitu kuju küllalt hämar ja problemaatiline selleks, et tema kirjeldamisel püsida ajaloolise tõe raamides ja teha see kuju inimlikult mõisteta-vaks. Nii ei tea meie tänapäevani, kas Lembitu oli mingi suurem üldvanem või tavaline seniores, kes saavutanud väljapaistvuse oma väejuhi omaduste tõttu. Kõik need asjaolud on nähtavasti põhjuseks, miks meie kaasaegsed kirjanikud oma Muinas-Eestit käsitlevais romaaniides on piirdunud vaid suuremate võitude ja sangaritegude kirjeldamisega.

K. A. Hindrey on aga julgelt asunud langusajajärgu juurde ja kirjeldanud seda nii, et meil ei tarvitse punastuda oma sõjalise allajäämise pärast ja sellejuures pole põhjust autorile ette heita ka kõrvalekaldumist ajaloolisest tõest.

Romaani Loojaku II osa „Lembitu“ alul äratav lugeja tähelepanu, et tegelasi ümbritseb juba algusest peale nagu mingi fataalne lootusetuse õhkkond. Asudes sõjateele püüab romaani I osa peategelane sõdur ja nõiaõpilane Ihameel teada saada tulevikku ja tantsides ennast „lovesse“ kangastub talle surnud Lembitu nägu ristirüütlite õõtsuva piikidemetsa vahel ja sellejuures ei näe ta ainust sammu jälgegi, mis viiks üle lume kodu poole. Kõigest sellest mõistab Ihameel, et „see kõik siin laane taga on nõnda tühine ja väike kõige selle teise kõrval, mis on hiiglasuur ja tohutu raske“. Ihameel teab nüüd, et ei ole enam valikut, „et ei tule vahest mitte ühtegi enam tagasi, aga kuulis nagu jumalate häält: „Tuleb võidelda, kuni jalul seisab veel põlvepikkune poisikene.“

Ka Lembitu juures on märgata nagu mingit fataalset eelaimust. Teda valdab sageli kahtluse tunne, mis mõnigi kord paisub isegi kõhklemiseks. Kuid see ei anna meile põhjust nimetada seda Muinas-Eesti väejuhti jõuetuks fatalistikks.

Sest meie usume autorit, kui ta kinnitab, et Lembitu tundis enese „ikkagi rikkana veel, sest õlad jõuavad veel kanda koormat, süda võib veel tunda viha, nende vastu, kes nagu luupainajad koormavad maarahva und. Ja Lembitu tundis enese olevat rikka vihast ja tahtest — mitte lasta võõraid olla valitsejaks oma maal“ („Lembitu“ lk. 124). Ja kuigi mõnikord oli kadunud lootus ettevõtte kordaminekuse, siis Lembitu teadis, et „kuigi pole võitu, siis jääb vähemalt au, see-sama au, mis ei luba end anda vangi millalgi, vaid mis käseb võidelda viimse hingetõmbeni, maaski lamades vastu panna ja viimes hädas enesele ise oda rindu ajada“ („Lembitu“ lk. 37). Kui aga Lembitut valdasid kahtluse ja nõrkuse silmapilgud, siis tuli see peamiselt sellest, et Lembitul jätkus kainen realisti pilku hinnata oma rahva ühiskondliku keha nõrkusi täies selguses. Toodust järgneb, et K. A. Hindrey romaani järgi ei põhjustanud mitte Lembitu kui rahvajahi ja väepealiku isiklikud võimed maarahva allajäämist ristirüütelitele, vaid allajäämise põhjused peituvad mujal. Ja neid põhjusi valgustab meile autor võrdlemisi huvitavalt.

Kõigepealt oli Lembitu teadlik sellest, et pikkade ja kurnavate sõdade tulemusena oli rahvas verest tühjaks joosnud ja majanduslikult

kurnatud. See tõsiasi andis põhjust Toreida rahu sõlmimiseks ja otsustava lahingu edasilükkamiseks nii kauaks, „kuni kasvab järele noorsugu. Ja kuni koguneb jälle vilja salve. Ja kuni kasvab kari“ („Nõid“ lk. 149). Kuid peamiseks ja tähtsamaks põhjuseks Lembitu kõhklemisel oli tõsiasi, et Lembitu oli teadlik valitseva ühiskondliku korralduse puudulikkusest ja teatud rahvuspsühholoogilistest omadustest, mis takistasid välja astuda kui üks mees. Lembitul oli kogemusi, et ta oli „alati pidanud võitma vastuseisu ka ühiseiski ettevõtteis“, sest „paljudel peadel on palju mõtteid, mis ei jookse mitte alati ühte rada“ (lk. 32). Lembitul oli kogemusi, et „Ridala Lall raius vastu, kui kõneldi sellest, et peab üheaegselt ja üheskoos valmis olema; läänlastel on alati omad sõidud merel ja omad saagid Rootsist, Soomest ja Laadoka äärest. Räveta Iko naeratas ka enda ette, kui nõuti, et nad pööraksid pilgu ka lõuna poole. Ka nemad seal sõudsid merd ja kuigi Järva Killik ja Harju Annukas kõnelesid vajadusest olla kindlasti valmis, siiski võis aimata, et nad ei tule õigel ajal ega õigel arvul“ („Lembitu“ lk. 31 ja 32). Lembitul polnud uudiseks tavaline nähtus, et „pidi olema kõik korras, sellest kõneldi kõikjal, aga kui palju polnud Lembitu näinud suurt vahemaad sõnadest tegudeni“ (lk. 35). Kas polnud sageli nii, et kogu maarahvas pidi astuma vastu vaenlasele „nagu üksainus mees ja üksainus rusikas. Niisama tuli aga meelde, et see üksainus rahvas ei osanud siiski mitte üheaegselt lüüa oma rusikaga“ (lk. 77 ja 78). Isegi saatusliku madisepäeva lahingu eel „iga maakond võitles oma meeste huvide ja moonaa eest. Ja tülisid oli küllalt“ (lk. 156).

Puuduliku ühtehoiu kõrval on Hindrey romaanides järgmise allajäämise põhjusena allakriiptutamist leidnud psüühiline allakäik ja sõjalise moraalilangus, mis esile kutsutud kestvaist ja kurnavaist sõdadest ja maalaastavaist röövkäikudest. Sõjast laastatud Ugandis torkab silma, et „suure jõu asemele oli asunud jonn ja kõrkuse asemel kius“ (lk. 25). Varemalt oli täiesti tundmatu nähtus, „et keegi maarahva mees läheb vaenlase väe eesotsas? Ja näitab teed, kustpoolt minna tapma ja põletama omasugust maarahvast“ (lk. 148). Ja sellest järeldas Lembitu, „et on midagi raskelt haiget saanud rahva meeles. Ja see ei töötanud head“. „See oli murrang, mille raskust tundis Lembitu ja millest kõnelesid ainult Harivalde aukuvajunud põlevad silmad“ (lk. 149).

Peale selle märgib autor ühe allajäämise põhjusena eestlaste puudulikumat sõjalist varustist. „Meil pole nii palju rauda ihu ümber ega peas kui neil. Isegi liividel ja lättidel on seda nüüd meist rohkem, saadud sakslastekäest“ — ütleb Lembitu malevate juhtidele madisepäeva lahingu eel.

Ent eeltoodu kõrval on väga tähelepanuväärne, et K. A. Hindrey oma romaanis „Nõid“ osutab veel ühele kaotust kiirendavale põhjusele — see oli Lembitu liiga suur usk vastase aumehelikkusse ja tehtud lepingute pidamiseks. Lembitu pidas aumehelikult kiinni Toreida rahulepingust ja oma mehesõnast, aga samal ajal ordumeister laskis leedu väed läbi oma valdusel olevast maast ja viimased korraldasid ootamatu ja laastava rüüsteretke Lõuna-Sakalasse. On otse ajamärgiliselt sümptomaatiline, et läbirääkimistel lätlaste ja leedulastega „ordumeister ei kinnitanud midagi, ei teinud midagi maha tunnistajate juuresolekul. Ütles vaid, et polegi mehi praegu, kelle ülesandeks oleks kaitsta teed. Adele ja Tolova vahel. Sealt kaudu võib minna takistamatult“ (lk. 156). Vaatamata nõia Harivalde pealekäimisele ei murdnud Lembitu Toreidas kolme aasta peale sõlmitud rahulepingut, kuigi ta oli teadlik sellest, et ristirüütlid „olid ju teised kui muud rahvad, nad alistasid liivlasi sellega, et panid põldudele tule otsa, teotasid viljajumalaid ja ei hoolinud millestki“ (lk. 151).

Toodust selgub, et oma romaanides „Loojak“ I ja II („Nõid“ ja „Lembitu“) on Hindrey võrdlemisi mitmekülge analüüsi andnud eestlaste muistse iseseisvuse võitluse kaotamise põhjuste selgitamisel. Sellejuures on aga peategelase kuju jäänud inimlikult ja ajalooliselt usutavaks. Lembitu pole tehtud mingiks kunstlikuks, paberlikuks sangariks, kes sammub ühelt kordaminekult teisele, vaid elavaks inimeseks, kes tunneb oma vastutust ja ümbritsevat realiteeti. Ta kasutab vaheerahu aja kõigi eestlaste sõjaliste jõudude koondamiseks ja välisabi hankimiseks. Saadab käskjalad Noogardi ja Poolotski vürstide juurde ning Pihkvasse. Teeb kõik maa-rahva koondamiseks ühe mütsi alla, aga tema lootused täituvad vaid osaliselt. Venelased jäävad hiljaks nagu tavaliselt ja kõik Eesti maakonnad ei löö mitte kaasa madisepäeva lahingus. Ja nii saabub loojak. Ei aita Lembitu isiklik vahvus ega sõdalaste visa võitlus oma maa parema tuleviku eest. Võidab paremini organiseeritud ja relvastatud jõud ning Lembitu langeb lahingus. Rahva mälestustes aga kõneldi Lembitust, „kes kõndivat vaimude ajal mööda maad ja otsivat oma pead. Kui ta selle on leidnud, siis tõuseb maarahvas uuesti“. See on sümboolne lõppakord.

On teretulnud, et autor oma romaanis käsitleb Läti Hendrikust erinevalt Lembitu surmasaamise lugu. Hindrey laseb Lembitul surma saada lahingus ja valgustab lätlase Veeko osa Lembitu pea maharaiumisel hoopis teisiti. Säärane lahendus on igatahes tõenäolisem kui Läti Hendriku müüt põgenevast Lembitust ja surmasaamisest tagaajava lätlase Veeko käe läbi. Pole usutav, et selleaegse karmi aja-vaimu ja olustiku raamides eestlaste tuntuim vanem ja väejuht põgenes lahingust pelgurina, jättes oma sõdurid ründava vaenlase hoopide alla. Seda arvamist on juba aastate eest avaldanud ka meie sõjavägede ülemjuhataja kindral J. Laidoner.

Väga meeldejäävalt on Hindrey valgustanud Lembitu alistumist ja vangiaandmist ristirüütlitele Leola piiramisel. Lembitu viidi Riiga, kuid ta käitus väärikalt nagu see kohane tõelisele juhile. Isegi naeratus mängles ta näol, kui ta viidi alla oma linnuse väravast. „Ning see naeratus, mida nad olid harjunud nägema tema tugeval näol, oli jälle kuidagi heatahtlik, siiski üleolev ja jõurikas. Ning rahval tõusis soe lootus, et on kadunud küll väga palju, a g a p o l e k a d u n u d l õ p - l i k u l t m i t t e k ö i k“ (lk. 79).

Oma romaanitsükli I osas „Nõid“ käsitleb autor väga huvitavalt nõiduse probleemi ja nõia osa Muinas-Eesti ühiskonnas, erinedes õige tunduvalt meie rahvausundi hilisemaegsest suhtumisest nõida ja nõidusse. Hindrey nõid pole paha-tahtlik soolapuhuja, vaid vahendaja jumalate ja inimeste vahel. Telepaatiliste ja hüpnootiliste võtetega mõjutab ta haigeid ja kannatavaid inimesi, ennustab tulevikku, olles sellejuures ka inimsõber ja patrioot. Ja peale kõige muu on ta veel karm ja mehine sõdur, kes virgutab rahvast vastu astuma välisvaenlasele. Säärane nõia käsitelu on igatahes palju usutavam kui ristiusuaegne nõid hilisemaegses rahvausundis, kes varustatud kõigi mõeldavate ja mõeldamatute ebavoorustega.

Mida aga Hindrey Lembitu tsükli romaanide puhul tahaks siiski väita, on see, et mõlemad romaanid on liiga etüüdlilikud. Lembitu kuju oleks tõesti väärinud ulatuslikumat käsitelu ja aja ning olude karakteristikaks oleks reljeefsemalt esile kerkinud suuremas kompositsioonis. Hindrey süvenemine ainesse ja intuiitiivne käsitluslaad oleks loonud suurepäraseid eeldused ka suurema kompositsiooni kordaminekuks, kuigi selle autori pikemate tööde keskenduslik külg tavaliselt soovida jätab.

J. Viidang.

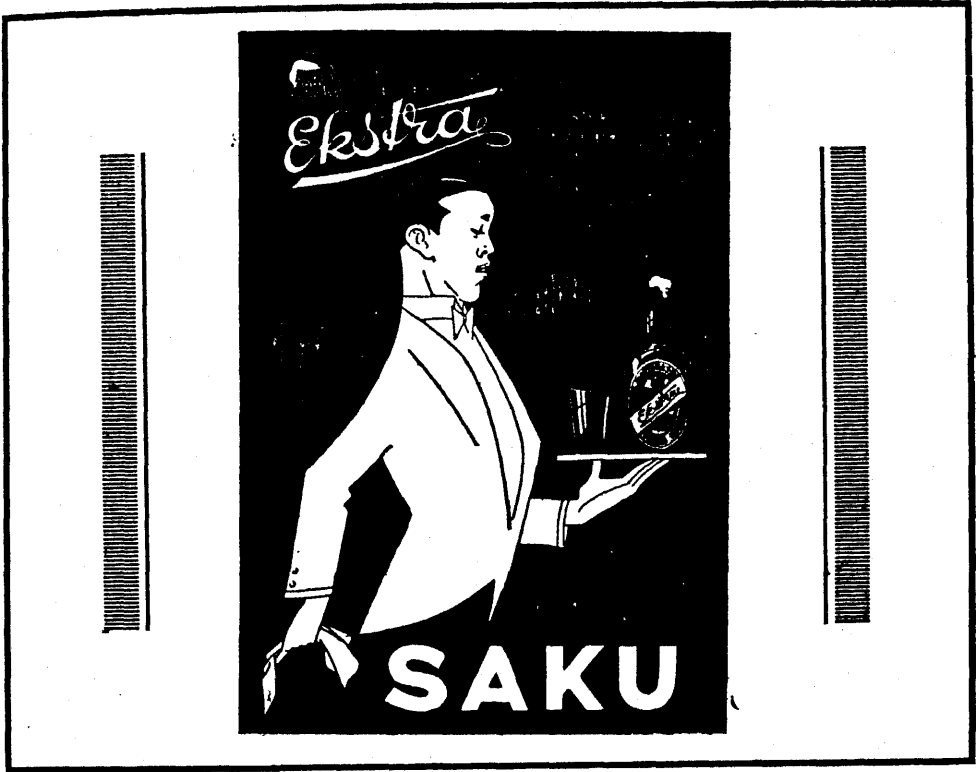
Ilmub 6 korda aastas. Tellimishind: aastas kr. 3.50, poolaastas kr. 1.80.

Vastutav toimetaja: K. Särgava.

Väljaandja: Tallinna Eesti Rahvuslaste Klubi, Tallinn, Pärnu mnt. 10—16. Tel. 463-07.

14. aprillil 1939.

R. Tohver & Ko trükk, Tallinn 1939.

RESERVEERITUD

~~PE A 39,2~~
~~726~~

Tellige ajakirja

ERK

vanemaid aastakäike

Aastakäigu hind Kr. 3.-

Saadaval ERK'i talitusest, Tallinnas,
Pärnu 10-16. Posti jooksev arve nr. 131

ETK uudissigaretid

„Pallas“

Makedoonia, Türgi ja Kaukaasia
maksul-tubakate erikompositsioon

KULLAVÄRVILISTES ILUKARPIDES

Hind 70 senti.